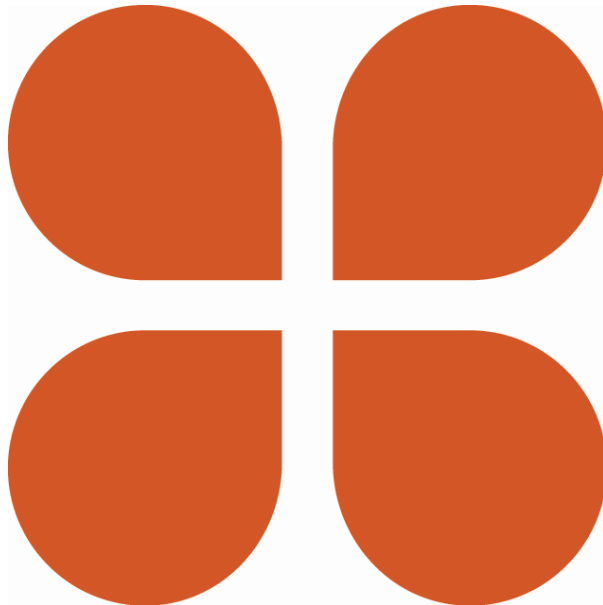


Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård

En handbok för länsstyrelsernas handläggning



Riksantikvarieämbetet 2014

Box 5405

114 84 Stockholm

www.raa.se

registrator@raa.se

VERSIONSHISTORIK

Version	Datum	Anmärkning
0	2005-01-24	Anslaget 28:26 Bidrag till kulturmiljövård – kulturmiljövårdsanslaget – en handbok för länsstyrelsernas handläggning. Riksantikvarieämbetet 24 januari 2005.
1.0	2007-07-02	Anslaget 28:25 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Ny titel. Form, disposition och språk har setts över och redigerats. Innehållet är förändrat framför allt när det gäller de delar som berörs av övergången till handläggningssystemet Källa. Därutöver mindre justeringar och förtydliganden.
1.1	2009-02-27	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Ny titel. Värdet av eget arbete reviderat med konsumentprisindex på sid. 21.
1.2	2009-03-30	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Listan på sid. 18 över användningsområden som kmv-medel inte kan nyttjas till har setts över för att överensstämma med årets fördelningsbeslut.
1.3	2009-05-27	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Beteckningen 28:25 har ersatts av den aktuella beteckningen 7:2 i dokumentet. Bilaga 1 - Datumet för länsstyrelsens information om anslagets förbrukning ändrat till 1 juni i enlighet med fördelningsbeslutet.
1.4	2009-10-07	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Ny skrivning på sid. 15 stycke 7.3 beträffande hur ersättningar vid byggnadsminnesförklaringar ska hanteras. Mening på sid. 16 borttagen då kmv-anslaget inte längre får nyttjas för att ta fram en strategi för anslagets nyttjande. Ny skrivning på sid. 24 stycke 9.7 beträffande särskilda skäl till förskottsutbetalning.
1.5	2010-05-07	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Ett större antal uppdateringar har utförts. Samtliga förändrade avsnitt är markerade med gult. Kapitel 13 om arkeologi har tillkommit.
1.6	2011-02-22	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Uppdatering har skett med anledning av den nya bidragsförordningen. Samtliga förändrade avsnitt är markerade med gult.
1.7	2011-06-20	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Stycket om flyttade byggnader på sid. 30 har reviderats.
1.8	2012-02-21	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Ett antal uppdateringar har utförts. Samtliga förändrade avsnitt är markerade med gult. Dessa uppdateringar berör bland annat antikvarisk medverkan.
1.9	2012-06-28	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Kapitel 7.4 har tillkommit med beskrivning av den nya fördelningsmodellen. Kapitel 11 har utvecklats avseende kulturhistoriskt motiverade kostnader. Samtliga förändrade avsnitt är markerade med gult.

1.10	2013-09-05	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Ett antal mindre förändringar och tillägg har gjorts i avsnitt 2, 5, 7, 8 och 10. Samtliga avsnitt har markerats med gult.
1.11	2014-04-29	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Avsnitt 8.8 ROT-avdrag och kapitel 12 Tillgängliggörande har tillkommit. Ett antal mindre förändringar och tillägg har gjorts i avsnitt 3, 4, 5, 7, 8, 10 och 13. Samtliga avsnitt har markerats med gult.
1.12	2015-02-16	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsens handläggning. Avsnitt 8.7 Egna arbetsinsatser och hantering av moms
1.13	2015-08-31	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsernas handläggning. Avsnitt 11 har utvecklats avseende kulturhistoriskt motiverade kostnader. De ändrade textavsnitten är markerade med gult.
1.14	2016-11-08	Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård – en handbok för länsstyrelsernas handläggning. Avsnitt 13 avseende arkeologi har utvecklats. Avsnitt 9.2 har kompletterats ang. begräsningar i samfinansiering med landsbygdsprogrammet. De ändrade textavsnitten är markerade med gult. Därtill ytterligare några mindre uppdateringar i texten, markerade med gult.

Innehåll

1	Inledning	7
1.1	Syftet med handboken	7
2	Kulturmiljövårdens övergripande mål	7
3	Lagar och förordningar	8
4	Handläggningssystemet Källa	9
5	Grundläggande förutsättningar och begrepp	9
5.1	Ramanslag, anslagssparande och anslagskredit	9
5.2	Bemyndigande	10
5.3	Ramar för beslut och utbetalning	10
5.4	Hantering av bemyndigande, anslagssparande och anslagskredit	11
6	Gränsdragning mellan bidragsbeslut och avtal	13
7	RAÄ:s fördelning av kulturmiljövårdsanslaget	15
7.1	Delegation till länsstyrelserna	15
7.2	Omfördelning	15
7.3	Övriga beslut	15
7.4	Länsstyrelsens underlag och anslaget fördelningsprocess	16
8	Länsstyrelsens handläggning av kulturmiljövårdsanslaget	20
8.1	Övergripande om anslaget användning och hantering	20
8.2	Jäv	23
8.3	Beslutsunderlag	23
8.4	Beslut	24
8.5	Villkor i beslut	25
8.6	Förfarande vid utbetalning	26
8.7	Egna arbetsinsatser och hantering av moms	27
8.8	ROT-avdrag	33
8.9	Projekt som inte genomförs som planerat samt förskottsutbetalningar	33
8.10	Samråd med RAÄ	35
9	Samfinansiering	36
9.1	Samfinansiering allmänt	36
9.2	Begränsningar avseende samfinansiering med landsbygdsprogrammet	37
10	Redovisning av anslaget användning	38
10.1	Löpande uppföljning	38
10.2	Redovisning i Källa	39
10.3	Årlig redovisning	39
10.4	RAÄ:s prognoser	40
11	Byggnadsvård	40
11.1	Allmänt om byggnadsvård	40
11.2	Vad kan bidrag lämnas till?	41
11.3	Allmänt om kulturhistoriskt motiverade kostnader	43
11.4	Exempel på kulturhistoriskt motiverade kostnader	45
12	Tillgängliggörande	54
12.1	12.1 Utgångspunkter för tillgängliggörandeinsatser	54
12.2	Former för tillgängliggörande	55
12.3	Funktionshindersaspekten på tillgängliggörande	55
13	Arkeologi	56
13.1	Bidrag till arkeologiska undersökningar	56
13.2	Ersättningar	62
13.3	Länsstyrelsens egen verksamhet	64

1 Inledning

Denna handbok riktar sig till länsstyrelserna i deras arbete med att handlägga ansökningar om bidrag ur Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård (kulturmiljövårdsanslaget).

Tanken är att handboken ska uppdateras regelbundet, så att den speglar aktuella förutsättningar och praxis när det gäller anslagets användning och handläggningen av ansökningar om bidrag.

Som stöd i den dagliga handläggningen är även följande dokument viktiga:

- Manual för Källa inklusive bilaga 1 Definitioner av begrepp i applikationen Källa.
- Det aktuella beslutet om att till länsstyrelserna delegera rätten att pröva frågor om bidrag till kulturmiljövård enligt anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård.
- Förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

1.1 Syftet med handboken

Syftet med handboken är att tydliggöra förutsättningarna för kulturmiljövårdsanslagets användning och underlätta länsstyrelsens handläggning. Handboken behandlar framför allt de administrativa rutinerna kring bidragsgivningen och är rådgivande, utom i de delar som regleras i lagar eller förordningar.

2 Kulturmiljövårdens övergripande mål

Riksdagen har den 13 juni 2013 beslutat om nya nationella mål för kulturmiljöarbetet (prop.2012/13:96):

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderade samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och
- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas tillvara i samhällsutvecklingen.

Kulturmiljövårdsanslaget är ett viktigt verktyg i arbetet för att nå de övergripande målen. Riksantikvarieämbetet (RAÄ) förfogar över och fördelar anslaget till länsstyrelserna, som i

sin tur fördelar det vidare i form av bidrag till olika organisationer, verksamhetsutövare och privatpersoner. Syftet med anslagets användning är att åstadkomma största möjliga effekt och nytta för kulturmiljön med avseende på ovanstående övergripande mål. RAÄ ska till regeringen redovisa vilka prestationer som utförts med finansiering ur anslaget samt göra en bedömning av vilka effekter dessa haft.¹

3 Lagar och förordningar

Beslut om bidrag och ersättning ur kulturmiljövårdsanslaget ska fattas med tillämpning av följande lagar och förordningar:

- Lagen (1996:1059) om statsbudgeten,
- Kulturmiljölagen (1988:950)
- Miljöbalken (1998:808),²
- Anslagsförordningen (1996:1189),
- Förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer (i det följande ”bidragsförordningen”),
- Förordningen (2002:920) om bidrag till arbetslivsmuseer,
- Kulturmiljöförordningen (1988:1188)
- Förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

En ny version av förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer trädde i kraft per 2014-01-01. Den består av redaktionella ändringar till följd av den nya kulturmiljölagen. I denna version har det dessutom förtydligats att även bidrag till vård som lämnas med stöd av 5 § ska avse kulturhistoriskt motiverade kostnader.

I RAÄ: s årliga regleringsbrev anges hur stort belopp kulturmiljövårdsanslaget uppgår till, vilka insatser som medlen får användas till och de finansiella villkor som regeringen föreskriver. Vissa av de insatser som regleringsbrevet beskriver finns inte i ovanstående lagar och förordningar utan enbart i regleringsbrevet.

Regeringen bemyndigar även RAÄ att delegera till länsstyrelserna rätten att pröva frågor om bidrag till kulturmiljövård ur anslaget 7:2. Beslutet om delegation fattas som regel i januari. Det anger även hur stort belopp varje länsstyrelse får fatta beslut om samt de finansiella

¹ Riksantikvarieämbetets regleringsbrev kap. 1 Verksamhetsstyrning.

² 7 kap. 9 § miljöbalken om åtgärder för inrättande och skötsel av kulturresevat.

villkoren för anslagets användning. RAÄ:s beslut grundas på regleringsbrevet, RAÄ:s prioriteringar samt på bedömningar av länsstyrelsernas underlag.³

4 Handläggningssystemet Källa

Handläggnings- och uppföljningssystemet Källa används för att administrera kulturmiljövårdsanslaget. I Källa sker registrering av beslutade ekonomiska ramar, registrering och hantering av ansökningar, beslut och utbetalningar samt uppföljning av anslaget. Registrering av avslagsärenden är frivillig. Systemet används i hanteringen av anslaget av både Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna.

Länsstyrelsernas registrering av åtgärder i Källa sker i enlighet med gällande lag och förordning. Hänvisning till dessa ska sedan ske i det skriftliga beslut som skickas ut till sökanden.

Uppföljningen av anslagets användning är viktig både för länsstyrelsen och RAÄ. Syftet är att se om anslaget används på ett sätt som leder till största möjliga nytta för kulturmiljön och om det finns behov av förbättring och effektivisering. Källa är här ett viktigt verktyg för att följa upp och utvärdera vilka resultat och effekter som uppnåtts.

RAÄ använder Källa för att administrera anslaget och för uppföljning av anslagets resultat och effekter inför redovisning till regeringen och länsstyrelserna. Länsstyrelsen kan använda Källa i sin egen uppföljning och inför avrapportering till länsledningen. Hur man arbetar med handläggning, beslut, utbetalning och uppföljning i Källa finns beskrivet i ”Användarmanual för Källa”.

5 Grundläggande förutsättningar och begrepp

5.1 Ramanslag, anslagssparande och anslagskredit

Kulturmiljövårdsanslaget är ett ramanslag. De anslagstekniska villkor som gäller för olika anslag regleras i lag.⁴ Riksdagen anvisar anslag till regeringen, medan regeringen tilldelar anslag till myndigheterna i form av dispositionsrätter. Medel tilldelas årligen och tilldelat

³ Se kap. 7.4.

⁴ Lagen (1996:1059) om statsbudgeten och Anslagsförordning (1996:1189).

belopp framgår av RAÄ:s regleringsbrev. Till anslaget finns en anslagskredit kopplad vilken innebär att det årliga beloppet får överskridas inom en angiven kreditgräns. Ett sådant överskridande minskar följande års disponibla anslagsmedel. För kulturmiljövårdsanslaget är något anslagssparande inte möjligt att föra till nästkommande budgetår.

5.2 Bemyndigande

Det anslag som riksdagen har anvisat ska användas under det år som anslaget avser. Beslut om bidrag kan således inte fattas för mer än ett år i taget om inte ett så kallat bemyndigande beviljats. Bemyndigande innebär i det här sammanhanget ett tillstånd att bevilja medel till framtida utgifter, som ska täckas med anslag som ännu inte tilldelats. Det är riksdagen som beslutar om bemyndigande och det gäller endast juridiskt bindande åtaganden, t.ex. offentliggjorda bidragsbeslut och avtal om leverans av varor och tjänster.

Regeringen ger i budgetpropositionen förslag till riksdagen om bemyndigandets storlek under budgetåret. Storleken på bemyndigandet anges sedan i regleringsbrevet till respektive myndighet.

En statlig myndighet kan göra åtaganden på uppdrag av en annan myndighet som tilldelats bemyndigande. I sådana fall måste det säkerställas att de åtaganden som görs på uppdrag ligger inom ramen för bemyndigandet. Den myndighet som tilldelats bemyndigandet måste kunna redovisa att angivna ramar har hållits. För denna redovisning krävs att nödvändiga uppgifter utbyts mellan den myndighet som tilldelats bemyndigandet och den som gjort åtaganden på uppdrag.

Ett bemyndigande innebär i detta sammanhang att länsstyrelsen, på uppdrag av RAÄ, har rätt att besluta om bidrag ur kulturmiljövårdsanslaget, som ska betalas ut under kommande budgetår och som kommer att belasta anslag som ännu inte tilldelats. Åtaganden gjorda mot bemyndigandet ska avräknas mot anslaget för det år bidraget ska betalas ut. Länsstyrelserna måste också lämna uppgifter till RAÄ om hur bemyndigandet har utnyttjats, så att RAÄ i sin tur kan redovisa detta till regeringen.

5.3 Ramar för beslut och utbetalning

En ram är det maximala belopp som länsstyrelsen får betala ut eller fatta beslut om under ett budgetår. Nedan ges kortfattade förklaringar av de två huvudtyperna *anslagsram* och

beslutsram. Fördjupade förklaringar av de olika ramar som kan förekomma finns i manualen till Källa.⁵

Anslagsramen är det totala belopp som länsstyrelsen får betala ut under det aktuella budgetåret. Beloppet ska täcka utgifter för beslut fattade mot:

- det aktuella årets ramar för beslut och utbetalning,
- tidigare års bemyndiganderamar och som ska betalas ut under det aktuella året.

Länsstyrelsen tilldelas en anslagsram av RAÄ i beslutet om delegation som fattas i januari.⁶

Det finns olika beslutsramar. Ett exempel är beslutsramen på årets bemyndigande (*bemyndiganderamen*). Det är det belopp som länsstyrelsen får fatta beslut om mot ännu ej tilldelade anslag under de tre kommande budgetåren. Det är alltså ett framtida åtagande som länsstyrelsen får göra på uppdrag av RAÄ. Övriga beslutsramar kan variera något beroende på aktuellt regleringsbrev och RAÄ:s prioriteringar. Gällande beslutsramar framgår av RAÄ:s beslut om delegation.⁷

5.4 Hantering av bemyndigande, anslagssparande och anslagskredit

I RAÄ:s beslut om att till länsstyrelserna delegera rätten att pröva frågor om bidrag till kulturmiljövård ur anslaget 7:2⁸ framgår hur stor bemyndiganderamen är.

När länsstyrelsen fattar beslut med stöd av ett bemyndigande ska medlen noteras på ett sätt som säkerställer god intern kontroll. Det ska vara möjligt att verifiera åtagandet mot aktuellt års bemyndiganderam, med avseende på ändamål och belopp. Detta görs i länsstyrelsens beslut och genom registrering i Källa.

Beslut mot aktuellt års bemyndiganderam ska fattas senast den 31/12. Utbetalningen belastar sedan anslagsramen för det år då utbetalning sker.

Inför RAÄ:s beslut om delegation⁹ ska Länsstyrelsen tillhandahålla ett underlag som redovisar utestående åtaganden. Utifrån detta underlag gör RAÄ en beräkning av hur mycket

⁵ Användarmanual för Källa, inklusive bilaga 1 Definitioner för begrepp i applikationen Källa.

⁶ Se kap. 7.1.

⁷ Se kap. 7.1.

⁸ Se kap. 7.1.

⁹ Se kap. 7.1.

bemyndigandemedel som länsstyrelsen kan tilldelas för nya beslut under nästkommande budgetår.¹⁰

RAÄ:s målsättning är att hela kulturmiljövårdsanslaget ska utnyttjas under budgetåret. RAÄ ansvarar i samverkan med länsstyrelsen för att målsättningen uppfylls. Länsstyrelsen bör använda hela sin anslagsram. Om anslagsramen inte kommer att nyttjas måste länsstyrelsen meddela detta till RAÄ.¹¹ Länsstyrelsen får dock inte begära utbetalning av större belopp än vad RAÄ har angivit i anslagsramen.

5.4.1 Exempel på hantering av bemyndigandet

Följande exempel utgår från begreppsförklaringen i kapitel 5.3 och illustreras i figur 1.

År 1. RAÄ får en bemyndiganderam på 100 mnkr. Medlen fördelas till länsstyrelserna som fattar beslut för 100 mnkr. 65 mnkr ska utbetalas år 2 och 35 mnkr år 3.

År 2. RAÄ får en fortsatt bemyndiganderam på 100 mnkr. Utestående beslut för kommande år får uppgå till högst 100 mnkr. Genom att 65 mnkr som beslutades år 1 betalas ut under år 2 frigörs lika mycket för beslut för kommande år. Länsstyrelserna kan därför besluta om utbetalning av 45 mnkr för år 3 och 20 mnkr för år 4. Tillsammans med beslutet år 1 om utbetalning av 35 mnkr år tre uppgår den totala summan för utestående beslut till 100 mnkr.

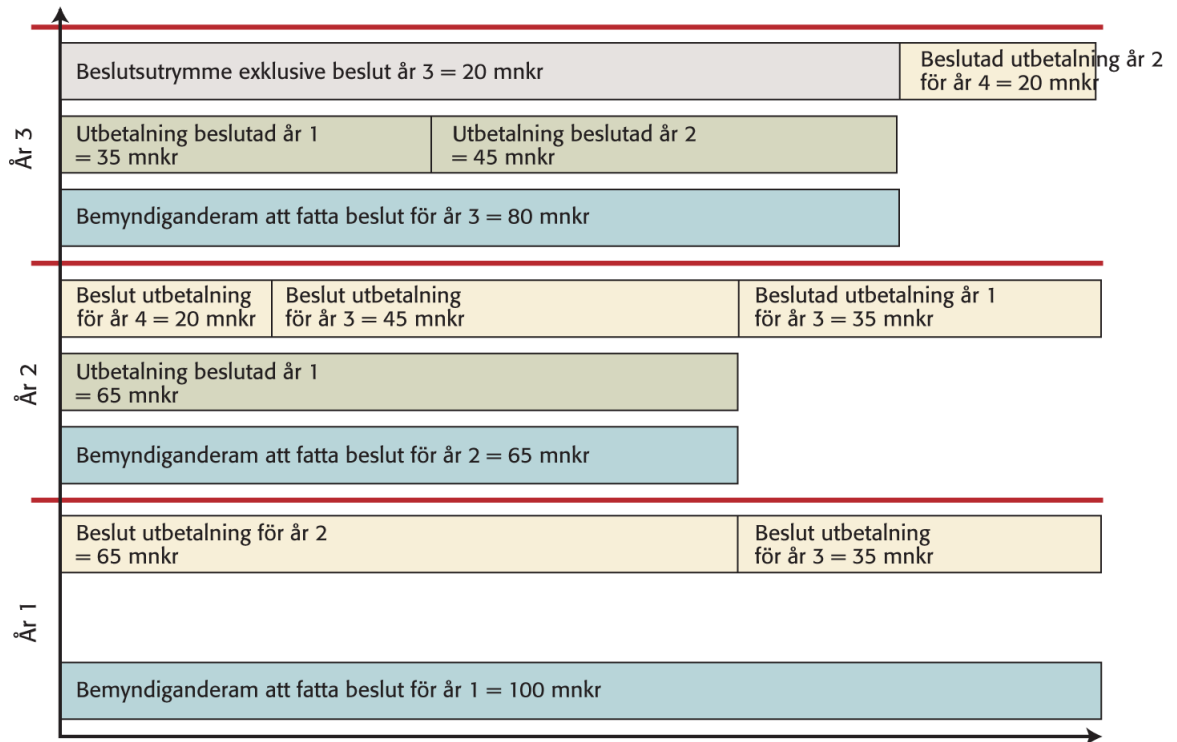
Utbetalningen av de 65 mnkr som beslutades år 1 innebär också att beslutsutrymmet på anslagsramen år 2 minskar med motsvarande belopp.¹²

År 3. RAÄ får åter en bemyndiganderam på 100 mnkr. Under året utbetalas 35 mnkr som beslutades år 1 och 45 mnkr som beslutades år 2. Därigenom frigörs 80 mnkr att fatta nya bemyndigandebeslut för kommande år. 20 mnkr är bundna genom beslut år 2 om utbetalning år fyra.

¹⁰ Se exempel i kap. 5.4.1.

¹¹ Se kap. 7.2.

¹² Se kap. 5.3.



Figur 1. Exempel på hantering av bemyndigandet. Exemplet förutsätter att RAÄ enligt regleringsbrev får en bemyndiganderam om 100 mkr/år.

6 Gränsdragning mellan bidragsbeslut och avtal

Det är viktigt att skilja mellan de avtal som myndigheten kan sluta med företag eller enskilda och de bidragsbeslut som myndigheten fattar som ett led i sin myndighetsutövning. Ibland kan det uppstå problem med gränsdragningen mellan de olika företeelserna.

Vad som kännetecknar ett avtal i motsats till ett bidragsbeslut är bland annat följande:

- avtal kännetecknas av parternas frivilliga och ömsesidiga bundenhet,
- avtalet innebär ofta någon slags uppdragsförhållande mellan myndigheten och den enskilde,
- avtalet innehåller ett krav på motprestation från avtalsparten,
- avtal mellan myndighet och enskild reglerar verksamhetsområden där myndigheten normalt inte ägnar sig åt myndighetsutövning.

Exempel: länsstyrelsen sluter avtal med städfirman Klockrent om att firman ska städa länsstyrelsens lokaler. Både länsstyrelsen och Klockrent ingår avtalet frivilligt och båda blir bundna av det. Klockrent ska städa lokalerna som motprestation mot att länsstyrelsen betalar det i avtalet överenskomna arvudet. Länsstyrelsen ägnar sig inte åt myndighetsutövning på stadsområdet utan uppträder som enskild part.

Beslut om beviljande av bidrag är en del av myndighetens myndighetsutövning. Det finns ingen legaldefinition av myndighetsutövning, men en vanlig definition är att den är en *i en i lag eller annan författning grundad rätt för en myndighet att fatta beslut som får rättsliga konsekvenser för den enskilde*.

Kännetecknande för myndighetsutövning är bland annat att:

- beslutet fattas ensidigt av myndigheten, och samtycke från den enskilde är ingen förutsättning för att han eller hon ska bli bunden av beslutet,
- beslutet inte får innefatta något direkt krav på motprestation från den enskilde, men däremot kan beslutet vara villkorat.

Exempel: länsstyrelsen beslutar att bevilja en enskild person bidrag för materialkostnader och egen arbetsinsats för att restaurera en byggnad inom den egna fastigheten. Beslutet fattas ensidigt och med stöd i lag eller annan författning. Bidragsbeslut faller inom ramen för det område där myndigheten utövar sin myndighetsutövning. Ett villkor för beslutet kan vara t.ex. att fastighetsägaren vid renoveringen ska använda sig av vissa material eller metoder. Men länsstyrelsen kan inte kräva en motprestation av den enskilde, t.ex. att han eller hon i utbyte mot bidraget städar länsstyrelsens kontor en gång i veckan.

I de fall anslagsmedel ska användas i ett avtalsförhållande måste lagen om offentlig upphandling¹³ (LOU) beaktas. Om medlens utbetalning är förenad med krav på motprestationer i form av utförande av åtgärder, leveranser eller underlag för myndighetens räkning är det sannolikt att det rör sig om ett avtalsförhållande som innebär att LOU ska följas. Aktuell information om LOU finns tillgänglig på Konkurrensverkets hemsida.¹⁴

¹³ Lagen (2007:1091) om offentlig upphandling.

¹⁴ www.kkv.se

7 RAÄ:s fördelning av kulturmiljövårdsanslaget

7.1 Delegation till länsstyrelserna

I januari varje år beslutar RAÄ om att till länsstyrelserna delegera rätten att fatta beslut om bidrag ur kulturmiljövårdsanslaget. Beslutet kallas i dagligt tal fördelningsbeslutet och förutsätter att riksdagen har ställt anslagsmedel till förfogande.

RAÄ:s fördelningsbeslut grundas på riksdagens och regeringens prioriteringar samt de prioriteringar som RAÄ gör på grundval av dessa.

7.2 Omfördelning

Vid halvårsskiftet fattar RAÄ beslut om omfördelning av medel för innevarande budgetår som inte har utnyttjats. Ytterligare omfördelning kan ske under året om behov uppstår. Beslutet om omfördelning grundar sig på de uppgifter om beslut som länsstyrelserna har fört in i Källa och andra redovisningar som RAÄ har begärt i särskild ordning.

Medel som RAÄ fördelat till specifika insatser i ett län, till exempel arkeologiska undersökningar vid bostadsbyggande, kan inte omfördelas av länsstyrelsen. Sådana medel kan endast omfördelas av RAÄ, vilket också framgår av RAÄ:s fördelningsbeslut.¹⁵ Länsstyrelsen bör kontinuerligt informera RAÄ om avvikelser från tilldelad anslagsram. Detta är en förutsättning för att omfördelning av anslaget ska kunna göras så tidigt som möjligt under året. En mer detaljerad beskrivning avseende omfördelningar återfinns under avsnitt 7.4.5.

7.3 Övriga beslut

Vissa typer av beslut om bidrag och ersättning delegeras inte till länsstyrelserna utan beslutas direkt av RAÄ. Det är bland annat beslut om:

- ersättning vid fyndinlösen,¹⁶
- bidrag till kostnader för att ta till vara fornfynd,¹⁷

¹⁵ Se kap. 7.1

¹⁶ 2 kap. 16 § kulturmiljölagen (1988:950).

¹⁷ 13 § tredje stycket förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

- bidrag till arbetslivsmuseer.¹⁸

Medel för runstensvård fördelas i särskild ordning. Vid beslut som kan medföra ersättningsskyldighet, t.ex. byggnadsminnesförklaringar samt vid bildande av kulturresevat, ska länsstyrelsen samråda med RAÄ innan något beslut som kan få ersättningskonsekvenser fattas.^{19, 20}

7.4 Länsstyrelsens underlag och anslagets fördelningsprocess

Fördelningen av anslaget sker i treårsperioder. Under förutsättning att anslagets storlek inte förändras kan länsstyrelserna räkna med samma anslagsnivå varje år under treårsperioden. I budgetpropositionen ges en prognos för anslagets nivå de kommande tre åren. I det årliga regleringsbrevet till RAÄ anger regeringen den beslutade storleken på anslaget och om det är några särskilda villkor som gäller för anslaget under kommande år. På grund av anslagets årliga konstruktion måste alltså ett formellt fördelningsbeslut fattas varje år trots den nya fördelningsmodellens treårsperiod.

Fördelningen av anslaget till respektive län baseras på tre delar:

- årlig ram (ingår i fördelningsbeslutet i huvudramen eller som särskild ram),
- planeringsram (består av fria ramen och ramen för utbetalning av bemyndigandebeslut),
- tilläggsram (specificeras i fördelningsbeslutet men ingår i huvudramen)

Vad som ingår i respektive ram utvecklas ytterligare i kommande avsnitt.

Inför varje treårsperiod behöver andelarna för de olika delarna fastställas. Det kan t.ex. vara aktuellt att höja tilläggsramen om planer finns för omfattande satsningar. När andelarna fastställts informerar RAÄ länsstyrelserna om den indikativa planeringsramen²¹ samt tilläggsramens storlek. Därefter upprättar länsstyrelserna treårsplaner. Av treårsplanerna framgår hur respektive länsstyrelse vill inrikta användningen av anslaget avseende planeringsramen och vilka medel som äskas inom tilläggsramen.

¹⁸ Förordningen (2002:920) om bidrag till arbetslivsmuseer.

¹⁹ Kulturmiljöförordningen (1988:1188).

²⁰ 3 kap. 10 § kulturmiljölagen (1988:950), samt 26 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

²¹ Begreppet förklaras i avsnitt 7.4.4.

7.4.1 Årlig ram

Ansökningar inför den årliga tilldelningen ska inkomma till RAÄ till den 1 december och avser dels sådana medel som RAÄ beslutar om och utbetalar, dels sådana medel som RAÄ fördelar i särskild ordning.

De medel som berörs är dels de medel som RAÄ beslutar om och utbetalar:

- konservering av arkeologiskt fyndmaterial,
- övrigt såsom t.ex. licensavgifter och medel till fyndinlösen.

dels de medel som RAÄ fördelar i särskild ordning:

- extraordinära kostnader,
- arkeologi vid bostadsbyggande,
- arkeologiska undersökningar för vilka staten i enlighet med 2 kap. 14 § andra stycket 1-4 KML är betalningsansvarig,
- ersättningar t.ex. intrångsersättningar vid bildande av kulturresevat eller byggnadsminnen och ersättningar enligt 2 kap. 15 § KML,
- medel för runstensvård

Med extraordinära kostnader avses oväntade kostnader som inte kunnat planeras in i treårsplanerna och som inte kan delas upp i hanterliga etapper. Insatserna ska vara akuta och nödvändiga för objektets fortlevnad. Insatsen får inte avse pågående arbete som länsstyrelsen redan berett utrymme för. Insatserna ska uppgå till minst 2 mnkr för ett enskilt objekt.

7.4.2 Treårsplaner

Varje ny treårsperiod inleds med att RAÄ tillsammans med länsstyrelserna genomför ett seminarium där kommande planperiod diskuteras. Under våren och sommaren arbetar sedan länsstyrelserna med att utarbeta sina respektive treårsplaner. Dessa ska vara RAÄ tillhanda i september inför kommande treårsperiod.

Treårsplanerna ska vara koncisa och ”ordsnåla” och har en struktur så att RAÄ kan jämföra olika länsstyrelser och enkelt sammanställa olika uppgifter. Länsstyrelsens övergripande prioriteringar för planeringsramen ska framgå av planen och ta sin utgångspunkt i de nationella målen för kulturmiljövården och länets kulturmiljöprofil. Vidare ska det av ansökningen för tilläggsramen framgå vilka kostnadskrävande insatser som planeras.

7.4.3 Tilläggsram

Ansökningar om medel för tilläggsramen görs inom ramen för treårsplanen. Tilläggsramen består av medel till

- särskilt kostnadskrävande insatser som inte i sin helhet ryms inom planeringsramen,

Med kostnadskrävande insatser avses ett enskilt objekt där insatserna uppgår till sådana belopp att länsstyrelsen inte har möjlighet att finansiera det med medel från planeringsramen.

Riksantikvarieämbetet uppskattar kostnaden till 1,2 mnkr kronor per år och objekt.

Tilläggsmedel lämnas med maximalt 70% av kostnaden, 30% finansieras på planeringsramen. Maximalt tre objekt per länsstyrelse får anges. Exempel på kostnadskrävande insatser kan vara restaurering av ruiner och omfattade byggnadsrestaureringar.

RAÄ bedömer vilka insatser som ska beviljas medel. Bedömningen sker mot bakgrund av om objektet tidigare år erhållit motsvarande medel och om länsstyrelsens planeringsram anses rymma hela det sökta beloppet.

Den totala storleken på tilläggsramen kan variera mellan treårsperioderna och bestäms inför varje treårsperiod av RAÄ. RAÄ och länsstyrelserna har bedömt att behovet för tilläggsramen uppgår till cirka 15 mnkr per år.

Den slutliga tilläggsramen att fördela till respektive länsstyrelse beslutas av RAÄ när länsstyrelsernas treårsplaner analyserats. Om medel återstår på ramen för den årliga tilldelningen kan dessa medel antingen fördelas till planeringsramen eller till tilläggsramen om stora behov föreligger där.

7.4.4 Planeringsram

Genom att lägga fast planeringsramen för tre år framåt ges länsstyrelserna bättre planeringsförutsättningar för den kommande treårsperioden. Planeringsramens storlek kan variera mellan treårsperioderna och bestäms inför varje ny treårsplan (i feb/mars) av RAÄ i form av en indikativ ram.

Den indikativa planeringsramens storlek är ett framräknat belopp med utgångspunkt från det totala anslaget storlek i enlighet med budgetpropositionen. Från det totala anslaget avräknas ett uppskattat årligt medelsbehov samt de medel som RAÄ avsätter för tilläggsramen. När

den totala indikativa planeringsramen framräknats kan RAÄ, med hjälp av en fördelningsnyckel, fördela anslaget till respektive länsstyrelse. Detta görs i februari inför kommande treårsperiod.

När anslagets storlek fastställts i regleringsbrevet (dec) beslutar RAÄ om den slutliga planeringsramen. Den slutliga totala planeringsramen är ett framräknat belopp som är beroende av behovet av medel för tilläggsramen och för den årliga ramen. Den totala planeringsramen fördelar RAÄ, med hjälp av fördelningsnyckeln, till respektive länsstyrelse. Det slutliga fördelningsbeslutet fattas av RAÄ i slutet av januari då samtliga ramar fastställs i sedvanlig ordning.

Länsstyrelsens tilldelning uttrycks som en procentuell andel av den totala planeringsramen och som ett absolut belopp. Under förutsättning att anslagets storlek inte förändras mellan åren erhåller respektive länsstyrelse således samma belopp under hela treårsperioden

7.4.5 Bidragsprocess

Av bilaga 1 framgår handläggningsprocessen för anslaget. Avseende olika omfördelningar under året gäller nedanstående. Grundregeln är att medel som fördelats till särskilda ramar och ej åtgår till avsett ändamål återlämnas till RAÄ. Detta gäller alltid för projekt på tilläggsramen som inte startats.

Under året kan länsstyrelsen dock löpande, *efter överenskommelse med RAÄ*, omfördela medel mellan olika ändamål inom tilläggsramen enligt nedanstående:

- om insatser som ingår i tilläggsramen (olika kostnadskrävande objekt) blir dyrare än beräknat så får länsstyrelsen täcka de utökade kostnaderna genom de medel som tilldelats på planeringsramen,
- det är tillåtet att fördela medel mellan de olika objekten i respektive länsstyrelses tilläggsram. Det är dock inte tillåtet att fördela medel från projekt som inte påbörjats,
- Om beviljade kostnadskrävande objekt genomförs på kortare tid och därigenom med större insats från planeringsramen kan ytterligare kostnadskrävande objekt finansieras inom tilläggsramen under kvarvarande år.
- i sedvanlig ordning kan medel omfördelas inom planeringsramen mellan fria ramen och ramen för utbetalning av tidigare års bemyndigandebeslut.

I samband med prognoser i juni och oktober informerar länsstyrelserna RAÄ om hur medel på de olika ramarna kommer att utnyttjas och vilka behov av ytterligare medel som finns.

Dessa rapporteringar utgör ett underlag för omfördelningen av medel mellan olika ramar och/eller mellan olika länsstyrelser.

Nedanstående riktlinjer gäller:

Om medel kvarstår på tilläggsramen så kan dessa medel

- fördelas till pågående projekt som blivit dyrare än beräknat. Det kan vara kostnadskrävande objekt eller projekt på planeringsramen,
- fördelas till länsstyrelsernas planeringsram för eventuella nya insatser.

Om medel kvarstår på planeringsramen och behov inte finns av medel på länets tilläggsram så sker omfördelning till de län som äskat ytterligare medel.

Länsstyrelserna kan fortsatt äska medel till samtliga ramar vid omfördelningarna i juni och oktober.

RAÄ begär årligen att länsstyrelserna ska redovisa hur de olika ramarna utnyttjats i jämförelse med vad som angavs i treårsplanen.

8 Länsstyrelsens handläggning av kulturmiljövårdsanslaget

8.1 Övergripande om anslagets användning och hantering

När RAÄ fattar beslut om delegation i januari bör länsstyrelsen ha så många färdigberedda ärenden att beslut om bidrag kan fattas under perioden februari - april om huvuddelen av de tilldelade medlen. Samtidigt bör länsstyrelsen löpande bereda ärenden som rör projekt med kortare tid för genomförande, och som kan beslutas senare under året.

Ett bidragsbeslut är inte en ekonomisk händelse som ska bokföras.²² Det ska dock kunna verifieras med ett expedierat beslut om bidrag, som i huvudsak uppfyller samma krav som en verifikation till en ekonomisk händelse.²³

²² 5 § förordningen (2000:606) om myndigheters bokföring.

²³ 14 § förordningen (2000:606) om myndigheters bokföring.

Länsstyrelsens beslut om bidrag mot aktuellt års anslagsram och bidragsmottagarens rekvisition av medel ska ske under samma budgetår. För bidrag till projekt som löper under flera år ska bemyndiganderamen användas för den del av projektet som inte utbetalas under innevarande budgetår. Projekt som beviljas bidrag enbart mot bemyndiganderamen ska genomföras under de närmast kommande tre åren. Inom denna tid ska även bidragsmottagaren rekvirera beslutade bidragsmedel enligt uppgjord utbetalningsplan.

Såväl kulturmiljölagen som miljöbalken kan i vissa situationer ge en part rätt till ersättning. Det kan till exempel gälla intrångsersättningar för kulturresevat eller ersättning vid byggnadsminnesförklaringar och ersättningar enligt 2 kap. 15 § KML.²⁴ För det fall avtal om sådan ersättning träffats eller domstol fastställt ersättning, så är staten skyldig att betala ut dessa belopp.

I de fall RAÄ inte behåller medel för sådana ändamål, enligt länsstyrelsens årliga underlag, måste denna typ av ersättningar rymmas inom ramen för länsstyrelsens tilldelade besluts- och bemyndiganderam. Sådana ersättningar ska prioriteras före bidrag enligt bidragsförordningen, eftersom bidrag endast lämnas i mån av tillgång på medel.²⁵

Det föreligger ingen rättighet för den som ansöker om bidrag att erhålla detta. Bidrag prövas i varje enskilt fall mot bakgrund av gällande regler, angelägenhetsgrad och tillgång på bidragsmedel.

Länsstyrelsen får inte använda medel ur kulturmiljövårdsanslaget för annat än vad som framgår av bidragsförordningen, RAÄ:s årliga regleringsbrev och fördelningsbeslut.²⁶ Länsstyrelsen får inte utan regeringens tillstånd använda medel ur anslaget för ordinarie verksamhet eller administrativa ändamål (myndighetsuppgifter). Det är inte heller tillåtet att göra schabloniserade avdrag för att täcka kostnader för den allmänna handläggningen av anslaget, till exempel kostnader för handläggande personal och för besiktningssesor i samband med prövning av ärenden. Bakgrunden till detta är att myndigheter enligt 10 § anslagsförordningen (2011:223) har rätt att använda anslag för de ändamål anslaget avser. ESV:s föreskrifter till denna paragraf anger att ”om regeringen inte beslutat annat, ska en myndighets samtliga utgifter för verksamheten, inklusive utgifter för hantering av utbetalning av transfereringar, belasta myndighetens anslag för förvaltning”. Grundprincipen är alltså att de utgifter som uppstår i hanteringen av en myndighets sakanslag ska belasta

²⁴ Se kap. 3 och 7.3.

²⁵ 1 § förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

²⁶ Se kap. 7.1.

förvaltningsanslaget. Det är inte heller möjligt att belasta kulturmiljövårdsanslaget med OH-påslag då man på länsstyrelsen finansierar ett särskilt projekt med detta anslag. Endast direkta projektanknutna kostnader som uppkommer kan belasta kulturmiljövårdsanslaget.

Länsstyrelsen får heller inte använda medel ur anslaget för att finansiera:

- uppföljning och utvärdering,
- kulturmiljöövervakning,
- FoU-insatser,
- utställningsverksamhet av generell karaktär som inte är kopplad till kulturmiljöer som kan få medel från kmv-anslaget,
- teknikutveckling av webbsidor,
- åtgärder som kan erhålla kyrkoantikvarisk ersättning,
- bidrag till statlig myndighet i egenskap av fastighetsförvaltare.

Länsstyrelsen bör i övrigt beakta anslagets användning i förhållande till länsstyrelsens myndighetsuppgifter och tillämpa Lagen om offentlig upphandling²⁷ i de fall kulturmiljövårdsanslagets användning inte avser ett bidragsbeslut.²⁸

För att förtydliga gränsdragningen mellan vad som kan finansieras med kulturmiljövårdsanslaget och vad som är att betrakta som länsstyrelsens uppgifter ges följande exempel, främst utifrån fornvårdens område:

Insatser som kan finansieras med kulturmiljövårdsanslaget:

- Göra vårdplaner och dokumentationer inför vård och BM-förklaringar
- Byta ut skyltar
- Stängsla, röja, klippa
- Skriva texter och göra layout
- Informera om kulturmiljöer och förståelsen av dessa samt om vården av dessa gentemot allmänheten (kan vara BM-ägare, skogsägare, entreprenörer, civila samhället)
- Framställa kunskapsunderlag 9 §, t.ex. en fördjupad riksintressebeskrivning

Insatser som finansieras med länsstyrelsens förvaltningsanslag:

- Planera och budgetera årliga arbeten, ansvara för budget
- Följa upp utförda arbeten och utöva tillsyn
- Initiera, upphandla och beställa vård och information

²⁷ Lagen (2007:1091) om offentlig upphandling.

²⁸ Se kap. 6.

- Söka samarbetspartners, förmedla uppdrag
- Följa upp årets arbete och skriva verksamhetsberättelse
- Planering och möten som följer av beställarrollen
- Val av byggnadsminne och handlägningsprocessen vid bildande
- Information inom kmv-sektorn, kommun, region, statliga myndigheter
- Information om lagar och regler
- Planera för, upphandla och följa upp en konsults arbetsinsats

8.2 Jäv

Om det uppkommer en jävssituation inför prövningen av en bidragsansökan bör den jäviga tjänstemannen inte handlägga det aktuella ärendet. I vissa fall är det lämpligare att en annan länsstyrelse prövar ansökan. I vilka situationer jäv kan uppkomma framgår av förvaltningslagen (1986:223) 11-12 § §.

8.3 Beslutsunderlag

Innan ett beslut fattas i ett ärende ska länsstyrelsen ha tillräckligt beslutsunderlag. Vad som är tillräckligt beslutsunderlag avgörs i det enskilda fallet. För att bidrag ska kunna lämnas får åtgärderna inte ha påbörjats före länsstyrelsens beslut. Denna rutin krävs för att villkor ska kunna ställas om såväl bidragets användning som antikvarisk medverkan och dokumentation.

Länsstyrelsen kan kräva att sökanden gör förtydliganden eller kompletteringar i ansökan. Det kan t.ex. gälla alternativa kostnadsförslag för de åtgärder som länsstyrelsen finner lämpliga eller att tidplan specificeras om detta saknas i den ursprungliga ansökan. I handläggningssystemet Källa finns mallar för begäran om komplettering av ansökan.²⁹

Då ansökan om bidrag inkommer från annan part än fastighetsägaren ska den sökande bifoga en fullmakt, som visar att denne har rätt att företräda fastighetsägaren. Då en förening ansöker om bidrag ska utdrag ur protokoll som styrker undertecknares firmateckningsrätt bifogas.

Om projektets genomförande är beroende av tillstånd eller andra ekonomiska bidrag bör beslut om detta vara fattat, eller positivt förhandsbesked lämnat, innan länsstyrelsen fattar beslut om att bevilja bidrag ur kulturmiljövårdsanslaget. Ställer medfinansiärer liknande krav

²⁹ Se kap. 4.

är det dock nödvändigt att vara flexibel så att länsstyrelsen och medfinansiären inte blockerar varandras beslut.

8.4 Beslut

Länsstyrelsen kan nyttja kulturmiljövårdsanslaget på två olika sätt. Dels kan man genom att fatta ett bidragsbeslut bevilja en ansökan från en sökande. Därutöver kan länsstyrelsen besluta att avsätta medel för ett visst ändamål som t.ex. att vårda en fornlämning eller ta fram ett kunskapsunderlag. Detta kan ske i länsstyrelsens regi eller med hjälp av en konsult. I det senare fallet kan lagen (2007:1091) om offentlig upphandling bli tillämplig. Se vidare avsnitt 6 beträffande skillnader mellan bidrag och avtal.

Av länsstyrelsens beslut ska, utöver en redogörelse av ärendet, framgå:

- med vilket stöd i bidragsförordningen³⁰ och RAÄ:s fördelningsbeslut³¹ som beslutet har fattats,
- det beslutade beloppet,
- hur många procent bidraget utgör av de kulturhistoriska kostnaderna (avser vårdåtgärder),
- vilket budgetår beloppet ska utbetalas samt senaste rekvisitionsdatum,
- till vilka åtgärder medlen får användas,
- vilka villkor som är förenade med beslutet,³²
- att beslutet inte får överklagas,³³
- Vilken åtgärdstyp/typer ärendet avser.³⁴

Mallar för beslut (bifall alternativt avslag) finns i Källa.

Projekt som sträcker sig över mer än ett kalenderår bör alltid etappindelas.

Länsstyrelsen ska till RAÄ skicka kopior på beslut för de ärenden RAÄ efterfrågar. Vilka beslut som ska insändas framgår dels av fördelningsbeslutet och dels genom meddelande som lämnas i särskild ordning.

³⁰ Förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

³¹ Se kap. 7.1.

³² Se kap. 8.5.

³³ 23 § förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

³⁴ Se Användarmanual för Källa version 1.3.

8.5 Villkor i beslut

För att länsstyrelsen ska kunna ställa krav på de insatser som görs med bidrag ur kulturmiljövårdsanslaget fordras att kraven uttryckligen angivits som villkor i beslut om beviljande. För att ett villkor ska vara meningsfullt krävs att det är tydligt formulerat, så att mottagaren vet vad han eller hon har att rätta sig efter. Kravet på tydlighet är särskilt viktigt om det senare blir fråga om att upphäva ett beslut. För att ett villkor ska vara ändamålsenligt måste det vara möjligt att bedöma om villkoret är uppfyllt vid tidpunkten för bidragets utbetalning. Det är därmed inte möjligt att villkora ett bidragsbeslut med mer allmänna uppmaningar såsom att löpande underhåll ska utföras så att det kulturhistoriska värdet inte minskar eller att byggnadens kulturhistoriska värden bevaras och ges ett långsiktigt skydd. Denna typ av önskemål kan istället uttryckas under övriga upplysningar eller som bakgrund till beslutet.

Länsstyrelsen kan enligt 16 § bidragsförordningen ställa villkor om bidragets användning, antikvarisk medverkan, dokumentation, besiktning och annan redovisning samt bevarande och tillgängliggörande.

Länsstyrelsen kan ställa villkor om:

- vilka tider som ska gälla för projektet, t.ex. påbörjande, avstämningstidpunkter,
- slutförande samt sista rekvisitionsdatum,
- att en viss åtgärd bör utföras före eller efter en viss tidpunkt på året,
- att utfästelser i ansökan om medfinansiering från andra parter ska vara uppfyllda innan bidrag betalas ut,
- former för redovisning av bidragets användning när bidraget rekvireras samt länsstyrelsens slutbesiktning,
- vilken kompetens, vilka material och vilka metoder som ska användas vid den åtgärd för vilken bidrag beviljats,
- antikvarisk medverkan under utförande av åtgärderna,
- dokumentation, former för rapportering och arkivering, eventuell övrig redovisning samt vilket format redovisningen ska ha (t.ex. pdf-format),
- att RAÄ och länsstyrelsen ska ha rätt att göra redovisningen t.ex. den antikvariska rapporten tillgänglig för allmänheten inom ramen för de respektive myndigheternas verksamhet.

Det bör också tydligt framgå av bidragsbeslutet att länsstyrelsen kan vägra att betala ut beviljat bidrag respektive återkräva utbetalat bidrag om sådana omständigheter som anges i 19 § respektive 20 § bidragsförordningen föreligger.³⁵

I samband med bidragsgivning är det inte möjligt att villkora en åtgärd med en annan åtgärd. Om t.ex. bidrag för byggnadsvård lämnas till en privatperson kan villkor om tillgängliggörande inte ställas. I de fall bidrag lämnas till en juridisk person som inom ramen för sin verksamhet bedriver publikt arbete är det enligt vår bedömning möjligt att ställa villkor om att informationsinsatser ska genomföras i samband med vårdinsatserna. I samband med bidrag till byggnadsvård rekommenderar RAÄ att frivilliga överenskommelser träffas med bidragsmottagaren om att byggnaden, åtminstone vid något tillfälle i samband med att åtgärderna genomförs, tillgängliggörs för allmänheten. Detta för att de statliga medel som privatpersoner åtnjuter i form av bidrag ska komma fler till del och bidra till allas förståelse och delaktighet. Då denna form av motprestation inte kan villkoras vid bidragsgivning får den istället läggas in som en övrig upplysning i beslutet i de fall en frivillig överenskommelse slutits. I de fall ett särskilt bidrag beviljats fastighetsägaren för att genomföra informationsverksamhet i samband med byggnadsvårdsåtgärden kan detta givetvis omfattas av villkor.

8.6 Förfarande vid utbetalning

Enligt bidragsförordningen får bidraget utbetalas sedan de åtgärder och kostnader som bidraget avser slutligen har godkänts av den beslutande myndigheten. Huvudregeln är att utbetalning av bidragsmedel ska ske i efterskott, vilket innebär att arbetet ska vara färdigställt innan utbetalning görs³⁶. Även när en åtgärd genomförs i länsstyrelsens regi ska kostnaderna upparbetas på länsstyrelsen innan utbetalning görs från Källa. Det är också möjligt att löpande, t.ex. kvartalsvis, rekvirera medel i takt med att kostnaderna upparbetas. Åtgärderna ska, om det är behövligt, besiktigas av den beslutande myndigheten. I enlighet med 18 § bidragsförordningen får länsstyrelsen uppdra åt annan att utföra besiktning av åtgärden som bidraget beviljats till. Då detta är ett myndighetsarbete får finansiering inte ske med kulturmiljövårdsanslaget. På grund av risken för jäv är det ofta olämpligt att denne person är identisk med den som stått för den antikvariska medverkan i projektet. Se vidare RAÄ:s vägledning om antikvarisk medverkan som återfinns på RAÄ:s hemsida.

³⁵ Förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

³⁶ För undantag från huvudregeln se avsnitt 8.9.

RAÄ ombesörjer länsstyrelsens utbetalningar av beslutade bidrag. Förfarandet vid utbetalning ska motsvara det som normalt gäller för vidimering och attestering vid fakturahantering.

Vid utbetalning från anslaget ska beaktas att:

- det finns olika typer av behörigheter i handläggningssystemet Källa,³⁷
- utbetalningen bör godkännas av den som normalt skulle ha attesterat utbetalning mot faktura vid en vanlig betalning via ekonomisystemet,
- den person som senast registrerat utbetalningsuppgifter i ett ärende får inte också godkänna utbetalningen.

RAÄ har två utbetalningsdagar i veckan, måndag och torsdag, då betalningsfiler går till post och bank för betalning till leverantör. För att möjliggöra detta skickas natten till onsdag respektive natten till fredag en utbetalningsfil från Källa till Agresso. Detta innebär att betalningar i Källa måste godkännas och beställas senast tisdag respektive torsdag.

8.7 Egna arbetsinsatser och hantering av moms

När det gäller ersättning för sökandens eller bidragsmottagarens egna arbetsinsatser och hanteringen av moms kan tre väsentliga frågor ställas, nämligen om sökanden/bidragsmottagaren:

- har F-skattsedel eller A-skattsedel,
- bedriver momspliktig verksamhet och är momsregistrerad,
- har rätt att dra av moms för den åtgärd som bidraget avser.

De tre frågorna hänger inte alltid ihop. Vissa verksamheter är inte momspliktiga, t.ex. bostadsuthyrning och viss utbildningsverksamhet.

För frågor i enskilda ärenden avseende skatter, avgifter och anställningsförhållanden hänvisas till Skatteverket. Nedan ges en allmän orientering i frågorna.

8.7.1 Egna arbetsinsatser

Sökandens och/eller bidragsmottagarens egna arbetsinsatser är bidragsberättigade. Det är vanligt att sökandens arbetsinsats utgör en del av dennes egen insats och att bidraget används till exempelvis materialkostnader.

³⁷ Användarmanual till Källa version 1.3 kap 2.2.

I de fall där sökanden har den kompetens som krävs kan bidrag lämnas för dennes egen arbetsinsats istället för att en entreprenör anlitas. Om bidragsmottagaren har F-skattsedel svarar denne själv för sociala avgifter. Om bidragsmottagaren inte har F-skattsedel blir det fråga om en anställning och det är utbetalaren av bidraget som svarar för de sociala avgifterna. RAÄ tar inte på sig arbetsgivaransvaret utan respektive länsstyrelse får svara för det, inklusive lönekostnad, källskatt och sociala avgifter, och sedan rekvirera medlen från RAÄ via Källa.

Värdet av det egna arbetet kan till exempel beräknas med utgångspunkt i samma norm som gäller för ideellt arbete i projekt som finansieras genom EU:s strukturfonder (för närvarande 180 kr/tim – rev. 2016-03-11 med KPI).

8.7.2 Bidrag, uppdrag eller anställning

För en generell beskrivning av gränsdragningen mellan bidragsbeslut och avtal hänvisas till kapitel 6. I många fall, särskilt inom kulturlandskapsvård och fornvård, görs insatser på länsstyrelsens initiativ. Insatserna regleras då i regel genom avtal med markägaren eller brukaren. I sådana fall handlar det inte om bidragsgivning.³⁸ Att välja mellan bidrag eller köp av tjänst och därmed avtalsskrivning kan i enstaka fall vara komplicerat men bör göras utifrån vad som är lämpligt enligt rådande omständigheter. Man bör då beakta vilka möjligheterna är att ställa villkor för bidraget samt ställa krav på genomförande av åtgärderna. Vilka villkor som kan ställas vid bidragsgivning begränsas av 16 § bidragsförordningen³⁹. När staten lämnar bidrag kan det aldrig säkerställas att de aktuella åtgärderna verkligen utförs. Den enda åtgärd som den bidragsgivande myndigheten kan vidta om åtgärderna inte utförs är att inte utbetala det beviljade bidraget.

När länsstyrelsen avtalar om köp av en tjänst är det viktigt att notera den gränsdragningsproblematik som finns mellan uppdragsförhållanden och anställningsförhållanden. Anställningsavtal och uppdragsavtal liknar varandra på så sätt att det i båda fallen handlar om att någon utför arbete för någon annan och får en ersättning för detta. Den avgörande punkten är om den som gör jobbet är tillräckligt självständig för att räknas som en egen aktör, alltså som en uppdragstagare, eller om han eller hon är så styrd i arbetet att det handlar om en anställning.

³⁸ Se kap. 6.

³⁹ Se avsnitt 8.5 Villkor i beslut.

Det finns inte någon klar definition av de båda begreppen i svensk lagstiftning. En så kallad helhetsbedömning måste göras i det enskilda fallet för att avgöra om ett anställnings- eller ett uppdragsförhållande ska anses föreligga. Det avgörande vid denna bedömning är hur samarbetet faktiskt ser ut, inte vad parterna har kallat det. I tveksamma fall gör domstolarna oftast bedömningen att en person är arbetstagare i stället för uppdragstagare. Detta beror på att arbetsrätten är en tvingande skyddslagstiftning som inte ska kunna kringgå.

Det avgörande för om avtalet ska räknas som en anställning eller som ett uppdrag är, som nämnts ovan, hur självständigt arbetet utförs. Bland annat påverkas bedömningen av om den som utför arbete står en ekonomisk risk, om arbetet är avgränsat i tiden, hur ersättningen beräknas, om den som utför arbetet har flera uppdrag, om den som utför arbetet har f-skattsedel.

8.7.3 Hantering av moms

Hantering av moms regleras i lag.⁴⁰ En bidragsmottagare som bedriver momspliktig verksamhet, och har avdragsrätt för moms för åtgärder som bidraget avser, ska inte belasta bidraget med moms utan dra av denna på sin ordinarie verksamhet. Principen är alltså att bidraget endast ska täcka bidragsmottagarens faktiska kostnader för köpta varor eller tjänster inklusive moms.

Om bidragsmottagaren däremot inte har avdragsrätt för moms ingår ersättning för moms i det bidragsgrundande beloppet. Moms får alltså i sådana fall belasta 7:2-anslaget.

Om länsstyrelsen på eget initiativ köper en tjänst, där syftet är samhällsnyttigt men förbättringen formellt inte tillfaller staten utan ägaren, ska momsens rekvideras av länsstyrelsen enligt egna rutiner. Momsen belastar alltså inte anslaget. Exempel på åtgärder när detta kan komma ifråga är vård av fornlämningar och kulturlandskap.

Länsstyrelsen är den part som ingår avtal, köper varor och tjänster och betalar priset för detta inklusive moms. Länsstyrelsen rekviderar sedan medel för att täcka kostnaderna från RAÄ (exklusive moms). Betalningen görs via Källa. Momsen rekvideras separat enligt länsstyrelsens egna rutiner. Rätt till avdrag för ingående moms måste styrkas med en faktura.⁴¹ Det är bara den som fakturan är utställd på som kan rekvidera ingående moms, i det

⁴⁰ Mervärdesskattelagen (1994:200)

⁴¹ Fakturans utformning styrs av Skatteverkets regler.

här fallet länsstyrelsen. RAÄ kan inte rekvirera ingående moms, eftersom RAÄ enbart verkställer utbetalningen till mottagaren på länsstyrelsens begäran.

8.7.4 Typfall

Här följer exempel på vad som gäller i vissa typfall.

Typfall 1

På länsstyrelsens initiativ sluts avtal med en markägare för vård av fornlämning eller skötsel av kulturlandskap. I avtalet framgår vad som ska utföras, hur mycket tid som ska läggas ned (vid ersättning baserad på timtaxa) samt kostnadsersättning. I detta typfall ska moms och sociala avgifter hanteras på olika sätt beroende på om markägaren:

1. innehar F-skattsedel,
2. är momsregistrerad.

Om markägaren är privatperson och inte har F-skattsedel och det enligt avtalet utgår ersättning för arbete är det fråga om ett anställningsförhållande och länsstyrelsen måste betala källskatt och sociala avgifter samt skicka kontrolluppgift. Hela beloppet utbetalas sedan via Källa från RAÄ till länsstyrelsen.

Om markägaren har F-skattsedel svarar han/hon själv för skatt och sociala avgifter. Länsstyrelsen betalar fakturan och rekvirerar fakturabeloppet från RAÄ.

Om markägaren är momsregistrerad och utför arbetet inom denna verksamhet innehåller fakturan också moms. Länsstyrelsen betalar fakturan och rekvirerar fakturabeloppet exklusive moms från RAÄ. Länsstyrelsen rekvirerar sedan den ingående momsen enligt egna rutiner.

Typfall 2

På länsstyrelsens initiativ sluts avtal med kommunen för vård av fornlämning eller skötsel av kulturlandskap. Vården sker inom ramen för kommunens arbetsmarknadsverksamhet. I avtalet framgår vad som ska utföras, hur mycket tid som ska läggas ned samt kostnadsersättning. Ersättning gäller omkostnader i samband med vården, materialkostnader och bidrag till lön för arbetsledare.

I detta typfall gäller följande för moms och sociala avgifter. Avtalet med kommunen måste reglera om den ersättning som utgår för arbetet är med eller utan moms. Om kommunen debiterar moms betalar länsstyrelsen ersättning för arbetet inklusive moms. Medel för att

täcka ersättning för arbetet exkl. moms rekvireras sedan från RAÄ. Medel för att täcka utlägg för moms rekvireras enligt länsstyrelsens egna rutiner. Kommunen ansvarar för sociala avgifter för de personer som anställts för att utföra arbetet.

Typfall 3

En fastighetsägare får bidrag till materialkostnader och egen arbetsinsats för att restaurera en byggnad inom den egna fastigheten.

I detta typfall ska moms och sociala avgifter hanteras på olika sätt beroende på om fastighetsägaren:

1. innehar F-skattsedel,
2. är momsregistrerad samt har avdragsrätt för moms för de åtgärder bidraget avser.

Om fastighetsägaren inte är momsregistrerad har han eller hon rätt att få ersättning för moms på materialkostnader. Kostnaden belastar anslaget. Om fastighetsägaren inte innehar F-skattsedel måste länsstyrelsen betala fastighetsägarens egna arbetsinsatser, inklusive källskatt och sociala avgifter (ett anställningsförhållande). Medlen utbetalas sedan via Källa från RAÄ till Länsstyrelsen. Länsstyrelsen skickar även kontrolluppgift.

Om fastighetsägaren har F-skattsedel och avdragsrätt för moms för de åtgärder bidraget avser svarar denne själv för moms och sociala avgifter. RAÄ kan betala ut bidraget direkt till mottagaren.

Typfall 4

Länsstyrelsen avsätter medel för genomförande av en kulturhistorisk utredning som inte ingår i länsstyrelsens ordinarie verksamhet. Anslaget används till att täcka lön och omkostnader för en person som anställts för att genomföra utredningen.

I detta typfall gäller följande för moms och sociala avgifter. Länsstyrelsen betalar källskatt och sociala avgifter samt skickar kontrolluppgift. Medlen utbetalas sedan via Källa från RAÄ till Länsstyrelsen. Moms är inte aktuellt om personen är anställd.

8.7.5 KMV-anslaget och bidragstagarens beskattningsunderlag

Riksantikvarieämbetet har ställt frågor till Skatteverket⁴² för att utreda om KMV-bidrag ska ingå i beskattningsunderlaget hos mottagaren och Skatteverket har nu lämnat följande bedömning⁴³.

Om ett bidrag ges till en företagare, myndighet, kommuner, associationer som bedriver ekonomisk verksamhet och som tillhandahåller skattepliktiga varor och tjänster gäller det att avgöra om bidraget utgör ersättning för en överlåten vara eller tillhandahållen tjänst. En förutsättning för att en verksamhet ska anses som ekonomisk är att den innefattar beskattningsbara transaktioner, d.v.s. försäljning av varor och tjänster. En verksamhet som utgör näringsverksamhet enligt inkomstskattelagen anses i de flesta fall som en ekonomisk verksamhet under förutsättning att det förekommer beskattningsbara transaktioner. Om bidraget utgör ersättning för en skattepliktig motprestation av något slag följer generellt en skyldighet att redovisa mervärdesskatt för mottagaren av bidraget. För att det ska vara fråga om en omsättning krävs också att det finns någon som kan konsumera varan eller tjänsten som har tillhandahållits, d.v.s. en identifierbar mottagare av denna.

Om en enskild näringsidkare ansöker om ett bidrag för att ta fram ett kunskapsunderlag där denne inte har något eget intresse av den aktuella rapporten bedömer Skatteverket att det är ett beroende bidrag som det ska utgå mervärdesskatt på. Det kan t.ex. röra sig om ett kunskapsunderlag som ska användas inom ramen för den bidragsutbetalande myndighetens verksamhet. Den bidragsutbetalande myndigheten får då en tjänst utförd för sig där resultatet ska nyttjas i verksamheten.

I de fall bidragsmottagaren får bidraget utan att ha överlåtit en vara eller tillhandahållit en tjänst till bidragsgivaren är det inte fråga om en omsättning. Det är istället fråga om ett oberoende bidrag då bidragsgivaren inte får någon motprestation från bidragsmottagaren.

Detta kan anses vara fallet när bidragsmottagaren har ett eget intresse av den produkt som tas fram och den kommer att användas i mottagarens verksamhet. I dessa fall ska inte någon mervärdesskatt tas ut på bidraget. Detta kan t.ex. vara fallet när en näringsidkare får bidrag till att ta fram ett kunskapsunderlag som beskriver en miljö och dess kulturvärden och då underlaget ska användas i näringsidkarens egen verksamhet som t.ex. guideverksamhet i det aktuella området. Det kan också vara fallet när en kommun ansöker om bidrag för att ta fram

⁴² RAÄ dnr 3.4.1-749-2014

⁴³ Skatteverket dnr 131-131818-14/1152

ett kunskapsunderlag som nyttjas i kommunens arbete med kulturmiljöfrågor. Det spelar i detta sammanhang ingen roll att länsstyrelsen villkorar hur rapporten ska göras och utformas.

8.8 ROT-avdrag

Den 13 maj 2009 fattade riksdagen beslut om att skatteavdraget för hushållstjänster även ska gälla det s.k. ROT-avdraget. I regeringens proposition 2008/09:178 framgår följande:

"Det finns skäl att närmare redogöra för hur rätten till skattereduktion för ROT-arbete ska hanteras i de fall annat bidrag har betalats ut för arbetet. Förutsättningarna är här desamma som för hushållsarbete, dvs. den som har fått bidrag eller annat stöd från stat, kommun eller landsting för en åtgärd som utgör ROT-arbete kan inte få skattereduktion för samma åtgärd. Samma villkor gäller den som har fått försäkringsersättning för en åtgärd. Skattereduktionen för ROT-arbete avser endast arbetskostnaden. Det är alltså bidrag, stöd eller försäkringsersättning för ett visst arbete som utgör hinder för att arbetet i fråga också ska kunna ge rätt till skattereduktion. I den mån t.ex. ett bidrag särskilt anger att det endast avser kostnad för material finns det således utrymme att räkna arbetet som ROT-arbete. Regeringen anser däremot att om annat bidrag, stöd eller försäkringsersättning lämnats för en del av arbetskostnaden bör inte någon del av arbetet räknas som ROT-arbete".

Riksantikvarieämbetet bedömer att om man i bidragsbeslutet särskilt anger att bidraget avser material och inte arbetskostnad så räknas arbetet som ROT-arbete. Detta kan tillämpas när den antikvariska överkostnaden endast utgörs av utökade materialkostnader. Om bidraget helt eller delvis avser arbetskostnaden räknas ingen del av arbetet som ROT-arbete. För närmare besked i skattefrågan bör länsstyrelsen hänvisa den bidragssökande till Skatteverket.

8.9 Projekt som inte genomförs som planerat samt förskottsutbetalningar

Huvudregeln är att utbetalning av bidragsmedel ska ske i efterskott. Det framgår av 17 § första stycket i bidragsförordningen. Om ett projekt blir försenat så att slutlig utbetalning inte kan ske under året kan länsstyrelsen betala ut det belopp som förbrukats av projektet fram till rekvisitionsdatum. Storleken på det utbetalda beloppet ska framgå av bidragsmottagarens rekvisition. Därefter kan projektet hanteras enligt något av nedanstående alternativ:

Alternativ 1

För resterande del av projektet kan länsstyrelsen fatta ett nytt beslut mot bemyndiganderamen eller när nya medel tilldelats kommande budgetår.

Alternativ 2

Länsstyrelsen kan också välja att inte ge fortsatt stöd till projektet. Detta förutsätter dock att tidplan och sista rekvisitionsdatum har varit tydligt uttryckta villkor i beslutet om bidrag. Här ska också tydligt ha angivits att ett bidragsbeslut förfaller automatiskt senaste rekvisitionsdatum, om inte rekvisitionen då har inkommit till länsstyrelsen.

Alternativ 3

När det gäller den del av bidragsbeloppet som inte förbrukats av projektet kan denna betalas ut i förskott om det finns skäl till det vilket framgår av 17 § andra stycket i bidragsförordningen. En förutsättning för att en sådan utbetalning ska kunna ske är att det finns en projektplan/tidplan av vilken framgår att det funnits en realistisk ambition att genomföra projektet inom den utsatta tiden. Ett skäl till att betala ut bidraget i förskott kan vara att projektet blivit försenat av skäl som ligger utanför bidragstagarens (eller länsstyrelsens) kontroll, till exempel att för projektet nödvändig kompetens inte funnits att tillgå. Observera att skälet ska ligga på bidragstagarens sida och inte hos t.ex. länsstyrelsen. Andra situationer där en förskottsutbetalning kan vara motiverad är när för projektet nödvändiga beslut ännu inte fattats av annan myndighet eller av EU i projekt där medfinansieringsintyg utfärdats. Ytterligare skäl till förskottsutbetalning kan vara att projektet annars inte kan sättas igång på grund av att sökanden saknar likvida medel.

Förskottsutbetalningar ska som huvudregel göras till länsstyrelsens konto i avvaktan på att projektet färdigställs. I vissa speciella fall kan det även vara motiverat att göra en utbetalning direkt till bidragstagaren. Ett exempel på en situation där det senare kan vara lämpligt är när projektet inte kan startas utan att bidragsmedel tillförs, antingen för att det saknas likvida medel eller för att utbetalningen är en förutsättning för att rekvirera andra medel, t.ex. från EU. En sammanställning över årets förskottsutbetalningar ska sändas till RAÄ senast 15 december.

Länsstyrelsen bör ha beredskap för att hantera försenade projekt så att de medel som beslutats för projektet kan omfördelas till andra projekt där utbetalning kan ske före budgetårets slut. Om en sådan omfördelning inte kan göras inom länet ska länsstyrelsen omgående meddela RAÄ. RAÄ kan då omfördela dem till annat län. Så ska också alltid ske när RAÄ har fördelat medel till ett särskilt ändamål som inte förbrukas enligt plan.

Oavsett vilket av de ovanstående alternativen som har valts så förutsätter en effektiv bidragsgivning att länsstyrelsen har en god projektuppföljning och att rimliga avstämningstidpunkter anges som villkor i besluten.

Länsstyrelsen ska meddela RAÄ senast den 1 juni om överblivna medel, så att dessa kan tas med i det beslut om omfördelning som RAÄ fattar vid halvårsskiftet. I undantagsfall kan meddelande lämnas senare, dock allra senast den 1 oktober. Vilka avstämningstidpunkter som gäller för ett visst år framgår av fördelningsbeslutet som fattas i skiftet januari/februari.

8.10 Samråd med RAÄ

Länsstyrelsen ska samråda med RAÄ inför beslut om kulturminnen som kan medföra ersättningsskyldighet eller på annat sätt är av större vikt.⁴⁴ Detta gäller även innan åtgärder vidtas för att skydda, vårda eller undersöka en fornlämning.⁴⁵

Länsstyrelsen ska också samråda med RAÄ innan beslut fattas om områdesskydd, om beslutet kan leda till ersättning, inlösen eller annan ekonomisk förpliktelse för staten. Detta kan avse långsiktiga ekonomiska åtaganden i fråga om vård och skötsel som bekostas av kulturmiljövårdsanslaget.⁴⁶ Detta innebär att länsstyrelsen ska samråda med RAÄ inför bildande av kulturreservat. Samråd ska inledas i ett så tidigt skede av processen som möjligt för att RAÄ ska ha möjlighet att lämna synpunkter och eventuellt reservera de medel som behövs. En samrådshandling ska upprättas som innehåller en beskrivning av det blivande reservatets avgränsning, en uppskattning av kostnader och finansiering samt eventuella särskilda frågeställningar. I det årliga äskandet ansöks om intrångsersättningar som beräknas utbetalas det kommande budgetåret.

⁴⁴ 1 § kulturmiljöförordningen (1988:1188).

⁴⁵ 6 § kulturmiljöförordningen (1988:1188) med hänvisning till 2 kap. 7-8 §§ och 15 § kulturmiljölagen (1988:950).

⁴⁶ 26 § förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m.

9 Samfinansiering

9.1 Samfinansiering allmänt

Kulturarvet tillmäts en allt större betydelse som resurs för lokal och regional utveckling, social sammanhållning med mera. Länsstyrelsen bör därför verka för att stödja eller driva projekt där kulturmiljövårdens bidragsmedel kan användas tillsammans med ekonomiska medel från annat håll.

Det kan till exempel vara medel från:

- EG:s strukturfonder och andra EU-program såsom landsbygdsprogrammet,
- andra centrala myndigheter,
- kommuner,
- andra typer av länsstyrelseanslag,
- arbetsförmedlingen,
- näringslivet,
- ideella föreningar.

RAÄ:s regleringsbrev medger också att bidrag kan beviljas för insatser inom ramen för länsens och regionernas regionala utvecklingsprogram (RUP). Det går att teckna fleråriga⁴⁷ åtaganden för projekt inom ramen för dessa program - förutsatt att medel finns tillgängliga inom länsstyrelsens bemyndiganderam. Alternativt kan besluts- eller avsiktsförklaringar villkoras med att medel ställs till länsstyrelsens förfogande. En rekommendation är dock att i första hand använda sig av bemyndiganden⁴⁸ för sådana fleråriga projekt.

En bred och effektiv samfinansiering av kulturmiljövårdsanslaget ökar dess nytta. Samtidigt kan ömsesidiga fördelar uppnås. Kulturmiljö- eller kulturarvsprojekten bidrar inte bara till att bevara och utveckla kulturmiljön. De stärker också lokal och regional utveckling genom sitt positiva mervärde.

⁴⁷ Årets tilldelade medel plus bemyndigande.

⁴⁸ Se kap. 5.2 och 5.3.

9.2 Begränsningar avseende samfinansiering med landsbygdsprogrammet

Enligt 14 § bidragsförordningen får inte bidrag avse åtgärder för vilka ersättning har lämnats enligt 2 kap. förordning (2007:481) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder. Förordning (2007:481) som reglerade landsbygdsprogrammet för 2007-2013 är dock upphävd i sin helhet och skrivningen i 14 § bidragsförordningen är inte uppdaterad i förhållande till det nya landsbygdsprogrammet. Det bör av de skälen inte finnas något formellt hinder mot en samfinansiering mellan KMV-anslaget och projektstöden inom det nya landsbygdsprogrammet.

Enligt övergångsbestämmelserna till förordning 2015:406 gäller dock den upphävda förordningen fortfarande för stöd som beviljats före ikraftträdandet av förordning 2015:406. Detta eftersom att stöd löper på fem år. Nedanstående avsnitt som beskriver den tidigare begränsningen i möjligheten att samfinansiera kulturmiljövårdsanslaget med landsbygdsprogrammet gäller därmed fortfarande beslut som fattats inom det gamla landsbygdsprogrammet för perioden 2007-2013.

Bidrag från kulturmiljövårdsanslaget får inte avse åtgärder för vilka ersättning har lämnats enligt 2 kap. förordningen (2007:481) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder.⁴⁹

Enligt 2 kapitlet i ovan nämnda förordning (2007:481) lämnas:

- kompensationsbidrag,
- miljöersättningar,
- miljöinvesteringar.

Dessa stöd kan till exempel gälla skötsel av betesmarker och slåtterängar, skötsel av fåbod-, alvar- och skogsbeten, skötsel av våtmarker, natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet, natur- och kulturmiljöer i renskötselområdet, anläggning och restaurering av överloppsbyggnader, trädgårdsgårdar, stenmurar, alléer och bevarandevärda eller svårbrukade åkermarker.

Miljöersättningar utgår enligt 5-åriga åtaganden, där mottagaren åtar sig att till exempel sköta samtliga landskapselement inom åtagandeenheten. De landskapselement som ingår i åtagandet finns specificerade i beslutet. Ersättning för miljöinvesteringar ges i samband med restaurering och liknande av överloppsbyggnader och vissa landskapselement.

Medel från kulturmiljövårdsanslaget får inte ges för några åtgärder som samtidigt får stöd enligt 2.kap förordningen (2007:481) om landsbygdsutvecklingsåtgärder. Det är dock möjligt

⁴⁹ 14 § andra stycket förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

att genom välformulerade beslut stödja insatser på objekt som samtidigt får ersättning ur landsbygdsprogrammet, om ersättningen/bidragen avser olika och klart separata åtgärder. Det är alltså i teorin möjligt att en renovering av t.ex. en ängslada sker genom att landsbygdsprogrammet lämnar ersättning för grundarbeten och bidrag från kulturmiljövårdsanslaget utgår för takarbeten. Om anslaget används på detta sätt är det av *yttersta vikt* att besluten är så formulerade och villkorade att det inte råder något tvivel om att de olika ersättningarna eller bidragen stödjer separata insatser på respektive objekt. Detta dels för att följa författningarna, och *dels för att undvika att mottagaren blir återbetalningsskyldig* vid revision.

RAÄ anser att länsstyrelsen i hanteringen av de olika bidragen bör samverka både på en konkret ärendenivå, för att kvalitetssäkra bidragsgivningen, och på en övergripande nivå, så att de olika stödformerna kan samverka på ett sätt som leder till största möjliga nytta för de rurala kulturmiljöerna.

10 Redovisning av anslagets användning

10.1 Löpande uppföljning

Uppföljning av kulturmiljövårdsanslaget är av stor betydelse för att rätt insatser ska kunna prioriteras så att anslagsanvändningen kan styras dit de ger största möjliga effekt och nytta. Vilka insatser som genomförts under tidigare år utgör ett viktigt underlag för såväl RAÄ som länsstyrelserna när insatserna i kommande treårsplan ska prioriteras.

Årlig uppföljning av kulturmiljövårdsanslaget är nödvändig för att RAÄ i enlighet med regleringsbrevet ska kunna rapportera till regeringen hur anslaget använts och vilka effekter som uppstått. En årlig uppföljning innebär också att länsstyrelserna får kunskap om att de insatser som planerats blivit av samt vilka effekter som uppnåtts. Den årliga uppföljningen utgör därmed ett viktigt underlag för styrning av verksamheten under pågående treårsperiod samt inför planering av kommande 3-årsperiod.

RAÄ för en kontinuerlig dialog med länsstyrelserna om anslagets användning för att öka möjligheten till ett effektivt nyttjande av anslaget och för att förbättra uppföljningen av anslagets resultat och effekter. Dialogen äger bland annat rum vid uppföljningsmöten och fördjupade dialoger om anslagets användning. Bedömningen av hur verksamheten fungerat

tidigare år grundar sig på dessa möten, på skriftliga redovisningar av anslagets användning samt uppgifter från handläggningssystemet Källa.⁵⁰

10.2 Redovisning i Källa

Registrering i systemet Källa ska göras löpande för att länsstyrelsen och RAÄ ska kunna följa hur ramarna utnyttjas. Viktiga uppgifter som bör registreras så snart som möjligt är

- nya ärenden och åtgärder
- beslut om bifall
- utbetalningar
- samfinansiering
- nulägesbeskrivning och effekter (endast för vårdåtgärder)

Alla uppgifter i Källa är inte obligatoriska att fylla i, men för att statistik från systemet ska kunna användas är det viktigt att alla uppgifter fylls i. Hela systemet för prognoser och uppföljning av anslagets användning bygger på att rätt uppgifter är registrerade i tid.

Inkomna ärenden som avslås behöver inte längre registreras i Källa.

Glöm inte avsluta ärendet även i Källa.

För ytterligare vägledning i arbetet med Källa hänvisas till Användarmanual till Källa.

10.3 Årlig redovisning

Länsstyrelsen ska enligt RAÄ:s begäran redovisa hur årets medel har använts, vilka prioriteringar som gjorts och vilka effekter som uppnåtts. Redovisningen används som underlag för RAÄ:s årsredovisning. Länsstyrelsens redovisning behöver inte innehålla uppgifter som RAÄ kan hämta från Källa. Senast den 31 december ska samtliga uppgifter som är obligatoriska att registrera i Källa vara ifyllda. Efter detta datum får inga förändringar göras av aktuellt års uppgifter.

Den myndighet som fattar beslut om bidrag får villkora bidragsgivningen bland annat med krav på antikvarisk medverkan och dokumentation. Sökanden ska skicka den antikvariska rapporten till länsstyrelsen. Länsstyrelsen ska i sin tur skicka ett exemplar av rapporten till Riksantikvarieämbetets Avdelning för arkiv och bibliotek om bidrag lämnats till åtgärder på ett byggnadsminne (3 kap. kulturmiljölagen) eller en ruin (2 kap. kulturmiljölagen).

⁵⁰ Se kap. 4.

10.4 RAÄ:s prognoser

RAÄ ska till regeringen lämna utgiftsprognoser för kulturmiljövårdsanslaget under det pågående budgetåret. Detta ska för närvarande göras tre gånger per år. Inför varje prognos hämtar RAÄ uppgifter från Källa. Därutöver kan RAÄ begära in ytterligare uppgifter av länsstyrelsen om det behövs för prognoserna. Vilka dessa ytterligare uppgifter är beror av aktuellt regleringsbrev och RAÄ:s delegationsbeslut.⁵¹

11 Byggnadsvård

11.1 Allmänt om byggnadsvård

Byggnadsvård är ett samlingsbegrepp för skötsel, underhåll och ändringar av byggnader och bebyggelsemiljöer, med beaktande av och med utgångspunkt från dess kulturvärden.⁵²

Exempel på underhållsåtgärder är ommålning, putsning, omläggning av tak och utbyte och reparation av skadade byggnadsdelar.

Vårdåtgärder som innebär skötsel och underhåll är bidragsberättigade. Ändringar av byggnader och bebyggelsemiljöer är normalt inte bidragsberättigade. Dock får bidrag lämnas till att ta fram kunskapsunderlag i syfte att åtgärderna görs med hänsyn till de kulturhistoriska värdena. Exempel på sådana kunskapsunderlag är förundersökningar, skaderedovisningar, projekteringshandlingar, vårdprogram, vårdplaner, skötselplaner m.m. Bidrag kan också lämnas till antikvariskt anpassade ändringar och installationer som medför merkostnader. Även dokumentation av ändringar kan vara bidragsgrundande.

Genomförande av komplicerade byggnadsvårdsåtgärder, särskilt i samband med ändringsarbeten, förutsätter en noggrann planering och projektering med stöd av antikvariskt sakkunniga. I vissa fall kan det av tidsskäl vara lämpligt att bidrag betalas ut under flera år, först för projekteringen och sedan för genomförandet. Detta förfarande kan underlätta för att ett gott resultat ska kunna erhållas samt att arbetena hinner slutföras och bidraget utbetalas i tid.

⁵¹ Se kap. 7.1.

⁵² Fem pelare, Stig Robertsson, Riksantikvarieämbetet, 2002, Stockholm.

11.2 Vad kan bidrag lämnas till?

Enligt bidragsförordningen kan bidrag lämnas till kulturhistoriskt motiverade kostnader vid vård av:

- byggnadsminnen,
- bebyggelse i kulturresevat,
- bebyggelse som är av riksintresse för kulturmiljövården
- andra värdefulla kulturmiljöer som har särskild betydelse för förståelsen av historiska sammanhang eller som är av särskild lokal eller regional betydelse.

Bidrag får bara lämnas om det kan antas att miljöns kulturhistoriska värden kommer att bevaras för framtiden. Detta kan främst säkerställas genom lagstiftning vilket också inbegriper skydd enligt plan- och bygglagen. För skyddade byggnader och miljöer kan ett särskilt utförande villkoras i myndighetsbeslut enligt andra lagrum än bidragsförordningen, vilket kan medföra att antikvariskt motiverade kostnader uppstår.

Fastighetsägarens egen insats och möjlighet att långsiktigt upprätthålla en ändamålsenlig förvaltning av de kulturhistoriska värdena ska beaktas vid bidragsgivningen. Ägarens intresse, engagemang och ambitioner kan vara av betydelse i detta sammanhang.

Vid bidragsgivningen ska även beaktas om miljön och dess kulturhistoriska värden är eller kommer att bli tillgängliga för allmänheten. Tillgänglighet kan avse både fysiskt tillträde till miljön och information om den.⁵³

Bebyggelse kan utgöras av bebyggelsemiljöer, byggnader, parker, trädgårdar och andra anläggningar. Förutom värden av själva byggnaden kan bidrag även utgå till vård och underhåll av byggnadstillbehör, dvs. fast inredning och annat som byggnaden blivit försedd med för stadigvarande bruk enligt jordabalken och som därmed kan skyddas enligt KML.⁵⁴

⁵³ Se avsnitt 12.

⁵⁴ Vägledning för tillämpning av Kulturmiljölagen, Byggnadsminnen, Skyddets innebörd och omfattning (3 kap 2-3 §§), ss. 6-7.

http://samla.raa.se/xmlui/bitstream/handle/raa/5929/Varia%202013_46.pdf?sequence=6

Då den gällande förordningen inte föreskriver hur många procent som maximalt får lämnas i bidrag av de kulturhistoriskt motiverade kostnaderna är det länsstyrelsens uppgift att bedöma hur stor bidragsandel som kan lämnas i varje enskilt fall. Åtgärdernas kulturmiljönytta, angelägenhetsgrad och tillgängliga medel bör vägas in vid den samlade bedömningen.

I RAÄ:s fördelningsbeslut⁵⁵ kan även andra prioriteringar anges, till exempel att hotad bebyggelse eller bebyggelse som pekats ut i länets kulturmiljöprofil är prioriterad. Precisering av prioriteringsgrunder bör ske på regional nivå utifrån de regionala strategierna för anslaget användning.

I länsstyrelsens prioriteringar inför bidragsgivningen bör en sammanvägd bedömning göras av alla de faktorer som påverkar ett objekts/miljös kulturhistoriska värde. T.ex. kan nedmontering och flytt av en byggnad av museala eller exploateringskäl innebära att den på ett avgörande sätt förlorar en del av sitt kulturhistoriska värde, eftersom det ofta ligger ett värde i att en byggnad ligger just på den plats där den en gång uppfördes. För att en flyttad byggnad ska komma i fråga vid bidragsgivning krävs därför att andra värdekriterier väger desto tyngre. En flyttad byggnad som är skyddad enligt KML,⁵⁶ eller äger ett så högt kulturhistoriskt värde att den kan komma att skyddas enligt KML, kan givetvis komma i fråga för bidragsgivning. Vissa typer av byggnader, till exempel härbren och lador, har också varit avsedda att kunna flyttas, och förmedlar därigenom kunskaper om äldre tiders brukningsmetoder.

I enlighet med 14 § i bidragsförordningen får bidrag inte lämnas till eller avse:

- åtgärder som kan få kyrkoantikvarisk ersättning,
- åtgärder för vilka ersättning har lämnats enligt 2 kap. förordningen (2007:481) om stöd för landsbyggdutvecklingsåtgärder,⁵⁷
- en statlig myndighet i egenskap av fastighetsförvaltare.⁵⁸

⁵⁵ Se avsnitt 7.1.

⁵⁶ Kulturmiljölag (1988:950).

⁵⁷ För vägledning i denna fråga se handbokens avsnitt 10.2.

⁵⁸ T.ex. de myndigheter som förvaltar statliga byggnadsminnen: Sjöfartsverket, Statens fastighetsverk, Fortifikationsverket, Naturvårdsverket, Trafikverket, Kungl. Djurgårdens förvaltning och Riksdagsförvaltningen eller någon annan statlig myndighet.

Bidrag får lämnas för byggnadsvård till statliga bolag⁵⁹.

Bidrag får också lämnas till vård av fornlämning som förvaltas av statliga myndigheter och statliga bolag, utom i de fall syftet med det statliga ägandet är att säkerställa vård av fornlämning. Att staten kan beviljas bidrag för vård av fornlämningar beror på att, medan det finns krav på en fastighetsägare att vårda de byggnader som finns på fastigheten, det inte finns något krav på att en fastighetsägare ska vårda de fornlämningar som finns på fastigheten.

11.3 Allmänt om kulturhistoriskt motiverade kostnader

Kostnader vid vårdåtgärder är objektspecifika, varierar över tid och rum beroende bland annat på konjunktur, geografiskt läge, tillgång på utövare, åtgärdernas ambitionsnivå och de medverkandes kompetens. Det är därför vanskligt att ge detaljerade råd för vad en viss vårdåtgärd kostar. Generellt kan dock sägas att kostnader för arbete är betydligt högre än för material och övriga kringkostnader såsom ställningar och verktyg. Visserligen är några material kostsamma men utgör oftast ändå en mindre andel av totalkostnaden. Huvuddelen av kostnaderna är i regel relaterade till förlängd genomförandetid.

Hantverksmässigt utförda arbetsmoment, särskilt i stor skala, medför ökade kostnader. Längre torktider och upprepade ytskiktbehandlingar förlänger byggtiden, vilket kan medföra ställtider och fler mantimmar. Vissa material och produkter kan vara svåra att få fram (näver, torv, sågspån), är kostsamt att framställa och lagerhålla eller tar lång tid att anskaffa (vinterfällt, torkat timmer). Även vårdinsatser på det moderna kulturarvet kan medföra fördröjningar när det gäller material och metoder som inte längre tillämpas samt bevarande av bearbetade ytskikt, t.ex. i betong. Storskaliga vårdåtgärder med många medverkande personer från olika parter och professioner ökar tidsåtgången och administrationen. På generell nivå anses vårdåtgärder på yttertak, fasader, takstolar, murade valv, innerväggar och golv medföra ökade kostnader givet att byggnadsdelen åtgärdas på ett kulturhistoriskt lämpligt sätt.

Vid en bidragsansökan ska sökanden redovisa, motivera och specificera de tillkommande kostnaderna. Länsstyrelsen ska rimlighetsbedöma de redovisade fördröjningarna.

⁵⁹ T.ex. Akademiska hus, Jernhus, Swedavia, Specialfastigheter Sverige och Vasakronan

11.3.1 Att beräkna den kulturhistoriskt motiverade kostnaden

Den sökande ska till bidragsansökan bifoga minst en offert/kostnadsberäkning som visar den totala kostnaden för att genomföra de önskade kulturhistoriskt lämpliga vårdåtgärderna. Av den totala kostnaden bör bidragssökanden specificera kostnad för material, arbete och för övrigt såsom etablering. Sökanden bör särskilt redogöra för de fördyringar som orsakas av att särskilda material, metoder och utföranden måste användas av kulturhistoriska skäl.⁶⁰

För att beräkna den kulturhistoriskt motiverade kostnaden kan kostnaden för att endast erhålla den nödvändiga funktionen behöva uppskattas, t.ex. ett tätt tak eller hela fönster. Detta standardutförande kan i regel inte avse den billigaste lösningen. Krav på utförande enligt plan- och bygglagen skulle kunna utgöra en riktlinje för ett standardutförande.

Länsstyrelsen rimlighetsbedömer totalkostnaden samt bedömer hur stor del av den totala kostnaden som är kulturhistoriskt motiverad och beslutar därefter hur stor andel av denna kostnad som bidrag lämnas för.

Vårdkostnaderna för s.k. överloppsbebyggelse⁶¹ kan i sin helhet betraktas som bidragsgrundande, vilket innebär att särskilda beräkningar för att få fram den kulturhistoriskt motiverade kostnaden inte behöver göras.

Vid osäkerhet i bedömningen av den kulturhistoriskt motiverade kostnaden, vid särskilt kostsamma och antikvariskt komplicerade åtgärder, kan det ibland behöva upprättas en alternativ offert/kostnadsberäkning för standardutförandet. Då det kan vara svårt att få en entreprenör att lämna pris på ett utförande som inte kommer till stånd kan det finnas anledning till att en sådan alternativoffert för standardutförande finansieras med kmv-medel.

Utgångspunkten vid bidragsgivning bör vara att ett önskat kulturhistoriskt utförande genomförs till bästa pris. Om möjligt bör därför offerter från fler entreprenörer bifogas bidragsansökan. Detta gäller särskilt vid kostnadskrävande projekt. Detta är dock inte alltid möjligt eller ens nödvändigt, t.ex. på grund av att det endast finns en aktör med efterfrågad kompetens eller om åtgärden inte kräver det med hänsyn till dess art eller omfattning.

⁶⁰ Exempel på metoder, material och utföranden som kan medföra ökade kostnader anges i avsnitt 11.4.6, 11.4.7 och 11.4.8.

⁶¹ Bebyggelse som saknar funktion och användning, museala miljöer, se även avsnitt 11.4.2.

11.3.2 Livslängd och underhållscyklar

Bidragets storlek bör inte påverkas av den valda lösningens livslängd eller av underhållscyklar. Vid en bidragsprövning kan hänsyn endast tas till den kostnadsbild som just då föreligger. Att försöka uppskatta framtida kostnader och underhållscyklar blir alltför komplicerat. Material och metoder som har en kortare hållbarhet ger möjlighet att söka bidrag vid kommande underhållstillfällen. Möjligen kan det finnas anledning att lämna en högre procentsats för material med särskilt korta underhållsintervall. Detta kan ibland vara en förutsättning för att få till stånd en antikvariskt acceptabel lösning.

11.3.3 Kan bidrag utgå till lösningar som inte är antikvariskt lämpliga?

För skyddad bebyggelse ska lösningar väljas som är i överstämmelse med aktuella skyddsbestämmelser e.d. Avsteg från bestämmelser kräver ett myndighetsbeslut enligt andra författningar⁶² än bidragsförordningen. För den oskyddade bebyggelsen kan bristen på medel medföra att det antikvariska utförandet i undantagsfall inte går att prioritera. Bidrag har av kostnadsskäl t.ex. utgått till pannplåt som ersättning för stickspån på ängslador, trots att stickspån i detta fall skulle ha varit det kulturhistoriskt lämpliga utförandet. En samling ängslador kan ha ett stort miljöskapande värde, vilket kan bevaras även med det enklare taket. Största möjliga kulturmiljönytta bör eftersträvas i förhållande till det kulturhistoriska värdet.

I vissa fall föredras avsteg från antikvarisk praxis av hållbarhetsskäl eller tekniska orsaker. T.ex. är den dyrare och moderna stålspiken att rekommendera vid omläggning av skiffertak i stället för obehandlad eller galvaniserad spik.

11.4 Exempel på kulturhistoriskt motiverade kostnader

Nedan ges några konkreta exempel på vad som kan räknas som kulturhistoriskt motiverade kostnader. Exempelen bygger på RAÄ:s och länsstyrelsernas erfarenheter och den praxis som utvecklats genom åren samt på en av RAÄ utförd undersökning som omfattade de parter som medverkar i något skede i en byggnadsvårdsprocess.⁶³ Exempelsamlingen gör inte anspråk på att vara uttömmande.

⁶² T.ex. 3 kap. KML.

⁶³ Undersökningen bestod av frågor i intervju- och enkätform som ställdes till konsulter, arkitekter, antikvarier, konservatorer, beställare, entreprenörer, hantverkare och länsstyrelsens bidragshandläggare.

11.4.1 Medverkan av antikvariskt sakkunniga

Vid vård- och restaureringsarbeten är medverkan av restaureringskunniga antikvarier, arkitekter, konstruktörer, byggnadsingenjörer, konservatorer och arborister m.fl. av stor betydelse, både för valet av utgångspunkter och för de resultat som uppnås.

Specialistkunskap i tidiga skeden av en restaureringsprocess bidrar till att hänsyn tas till kulturhistoriska aspekter och att onödiga fördröjningar och stopp under genomförandet minimeras. Därmed ökar förutsättningarna för att det lämnade bidraget ska göra största möjliga nytta för kulturmiljön. Som kulturhistoriskt motiverade kostnader räknas den kostnad som uppstår vid:

- antikvariska förundersökningar och projektering med antikvarisk inriktning,
- särskilda byggnadshistoriska och byggnadsarkeologiska undersökningar,
- antikvarisk dokumentation i övrigt som utförs av särskilt sakkunniga,
- antikvarisk medverkan och dokumentation under byggprocessen inklusive framställning av antikvariska slutrapporter,
- upprätta förvaltningsdokument såsom förvaltningsplaner, vårdprogram, vård- och underhållsplaner och skötselplaner.

Den antikvariska experten anlitas av den bidragssökande. Kostnadsansvaret regleras därmed också i avtal mellan dessa parter. Eftersom antikvarisk medverkan är kulturhistoriskt motiverad kan bidrag beviljas som helt eller delvis täcker kostnaden.

Avseende antikvarisk medverkan hänvisas till RAÄ:s vägledning.⁶⁴ Vilka krav som enligt plan- och bygglagen kan ställas på den antikvariskt sakkunniga framgår också av *Boverkets föreskrifter och allmänna råd (2006:6) om certifiering av sakkunniga kontrollanter av kulturvärden vid ändring av byggnadsverk*.⁶⁵ Boverket har på sin hemsida en sökbar förteckning över behöriga personer som är certifierade som sakkunniga kontrollanter av kulturvärden (KUL).⁶⁶

⁶⁴ Vägledning Antikvarisk medverkan, http://www.raa.se/publicerat/varia2012_4.pdf

⁶⁵ Se Boverkets författningssamling på www.boverket.se

⁶⁶ <http://www.boverket.se/sv/om-boverket/tjanster/hitta-certifierade/>

11.4.2 Överlopsbebyggelse

Överlopsbebyggelse är i detta sammanhang byggnader och anläggningar som saknar användning genom att de förlorat sina tidigare funktioner. Bedömning av om en byggnad kan anses vara av överlopskaraktär får göras utifrån den situation som för närvarande råder. Samhällets förändringar skapar ständigt nya överlopsbyggnader. Samtidigt är dessa byggnader viktiga för förståelsen av samhällshistorien. Vård och underhåll av överlopsbebyggelse innebär i många fall en ekonomisk belastning för ägaren. Därför kan man betrakta vården av överlopsbyggnader i sin helhet som en kulturhistoriskt motiverad kostnad.

Exempel på överlopsbebyggelse är ekonomibygnader inom lantbruket som inte längre fyller någon funktion på grund av nedläggning eller ändrad inriktning av driften. Hit kan höras äldre ladugårdar, logar, vagnslider, härbren, väder- och vattenkvarnar, sågar, smedjor samt andra byggnader och anläggningar som står kvar som minnen från äldre tiders lantbruk. I äldre bruks- och industrimiljöer finns hyttor, hammarsmedjor och fabriksbyggnader som i dag kan sakna användning. Även kulturhistoriskt värdefulla bostadshus kan betraktas som överlopsbyggnader om de inte nyttjas. Det kan till exempel vara fallet i regioner som präglas av agrar bebyggelse med två eller flera bostadshus på samma gård eller i slotts- och herrgårdsmiljöer. Att ett objekt någon gång efter bidragsgivning och vårdinsatser får ett varsamt brukande bör uppmuntras, då det minskar byggnadens framtida bidragsbehov.

Det finns även byggnader som inte helt kan sägas vara överlopsbyggnader men ändå tangerar detta begrepp, såsom kyrkstugor och samevisten. Nyttovärdet för ägaren är i dessa fall lågt då nyttjandet är reglerat till viss tid och behovet av den ursprungliga användningen är begränsat. Vårdåtgärder på dessa byggnadskategorier kan normalt inte i sin helhet bekostas med bidragsmedel då det ändå finns ett mindre nyttovärde för ägaren.

11.4.3 Överstora ytor

Byggnader med överstora ytor utgör en speciell kategori av överlopsbyggnader. Äldre tiders byggnader ter sig inte sällan överväldigande stora i förhållande till de behov som finns i dagens samhälle. Det kan till exempel vara bostadshus som bara nyttjas till en ringa del. Sådana bostadshus är framförallt representerade i högreståndsmiljöer. Det kan också röra sig om ekonomibygnader med överstora ytor.

Vid länsstyrelsens bedömning av kulturhistoriskt motiverade kostnader för byggnader med överstora ytor bör utgångspunkten vara byggnadens nyttjandegrad. Om t.ex. 60 % av en

byggnad inte nyttjas, utan är att betrakta som en överstor yta, kan denna del av den totala vårdkostnaden till sin helhet betraktas som bidragsgrundande. Kostnaden för den nyttjade delen, dvs. 40 % av totalkostnaden, är därmed endast bidragsgrundande om fördyrning uppstår på grund av kulturhistoriska skäl, t.ex. att särskilda material och metoder måste användas.

När det gäller underhåll av fönster på en byggnad med överstora ytor kan på motsvarande sätt kostnaden för vården i de oanvända/museala rummen i sin helhet betraktas som en kulturhistoriskt motiverad kostnad. För de övriga fönstren i den nyttjade delen av byggnaden utgörs den bidragsberättigade kostnaden av den fördyrning som uppstår på grund av kulturhistoriska skäl.

11.4.4 Byggnadsdelar och byggnadsdetaljer som saknar praktisk funktion

Vård av byggnadsdelar och byggnadsdetaljer som saknar funktion för byggnadens nyttjande, men som är värdefulla från kulturmiljösynpunkt, kan i sin helhet betraktas som kulturhistoriskt motiverad. Det kan handla om arkitektoniska detaljer såsom torn, tinnar, snickarglädje, verandor, blindfönster, balustrader, trappor, skorstenar, bakugnar, paneler, dekorativt/abstrakt måleri, mosaiker, skulpturala utsmyckningar, byggnadsanknutna konstverk och matrisgjutna betongytor.

11.4.5 Bibehållande av kulturhistoriskt värdefulla byggnadsdelar

Utgångspunkten inom byggnadsvården är att reparera istället för att byta ut i syfte att ursprungligt material bevaras i största möjliga mån.

Vid reparation av skadade byggnadsdelar kan bidrag lämnas under förutsättning att reparation är ett dyrare alternativ än att byta ut byggnadsdelarna. Det kan t.ex. gälla portar i ädelträd och balkongfronter från modernismen. Om det inte är möjligt att bibehålla kulturhistoriskt särskilt värdefulla byggnadsdelar bör man dokumentera och analysera dem, eftersom dessa kan vara en viktig källa till kunskap. Kostnader för denna typ av åtgärder är bidragsgrundande.

När en del av en byggnad måste ersättas bör denna i första hand ersättas med antikvariskt lämpliga material och i enlighet med tidigare gestaltning. Det är möjligt att bidrag utgår till

att ersätta en skadad byggnadsdel med en kopia. Bidraget kan då avse den högre kostnaden för att ge byggnadsdelen det kulturhistoriskt lämpliga utförandet och utformningen.

Det kan förekomma att materialet i fråga inte längre finns att tillgå, inte är ekonomiskt försvarbart att prioritera eller inte uppfyller dagens normer. Om t.ex. en icke synlig stomdel måste bytas ut kan det finnas tillfällen när ett billigare modernt material ger största kultur- miljönytta totalt sett. En bedömning måste dock göras från fall till fall beträffande objektets skyddsform, kulturhistoriska värde och tekniska förutsättningar.

11.4.6 Antikvariskt lämpliga metoder som kan medföra kulturhistoriskt motiverade kostnader

Krav på att använda antikvariskt lämpliga metoder eller tekniker som är anpassade efter objektets egenart, t.ex. traditionella hantverkstekniker eller moderna, ej längre tillämpade metoder, kan medföra att arbetsmoment tar längre tid att genomföra vilket resulterar i bidragsberättigade kostnader. Det ankommer sökanden att visa och motivera vad den kulturhistoriska kostnaden i det särskilda fallet består av.

Beroende på objektets och åtgärdernas art och omfattning kan kostnaderna variera stort. En annan kostnadspåverkande faktor är entreprenörens och hantverkarens erfarenhet och skicklighet i restaureringar. Kunniga och erfarna hantverkare som behärskar traditionella byggnadstekniker och konstruktioner uppnår med större säkerhet erforderlig kvalitet och inte sällan med mindre tidsåtgång. Med erfarenhet kan också det oförutsedda som kommer fram under byggprocessen hanteras på ett relevant sätt. Risken för ovarsamma och felaktiga åtgärder minskar därmed.

Följande exempelsamling visar på vanligt förekommande tidskrävande arbetsmoment. Listan gör inte anspråk på att vara uttömmande:

- understryka taktegel på öppen läkt,
- specialfalsa takplåtar, t.ex. skivtäcka, diagonalfalsa,
- lägga tak med skiffer, spån, stickspån, strå (vass, halm, ag), enkupigt tegel,
- lägga om tak av skiffer och tegel (tillkommande hanteringskostnad vid varsam demontering, nedtagning och återläggning)
- platsblanda puts,
- putsa för hand,

- kalkavfärga fasader (fler påstrykningar medför förlängd tid och längre hyrtid för byggnadsställning),
- måla med linoljefärg (fler påstrykningar och längre torktid, längre hyrtid för byggnadsställning),
- ommåla äldre plåttak med traditionella oljefärger,
- tjärstryka spåntak och väggar, penselstryka färg (istället för att rolla),
- olika slag av dekorativt måleri,
- handbearbeta trä genom huggning, bilning och hyvling,
- ramsåga virke (istället för att cirkelsåga),
- lägga trägolv med not,
- reparera cementmosaikgolv (istället för att pågjuta betong)
- smida järndetaljer (istället för att svetsa ihop standardprofiler),
- montera glas i blyinfattning,
- isolera med torv.

11.4.7 Antikvariskt lämpliga material som kan medföra kulturhistoriskt motiverade kostnader

Krav på att använda antikvariskt lämpliga material som är anpassade efter objektets egenart kan i många fall medföra ökade kostnader vid inköp och framställning samt även vid användning eller applicering ifall de medför förlängda arbetsmoment, se 11.4.6.

Hantverksmässigt framställda material, t.ex. platsblandad puts, och speciellt framtagna/tillverkade byggnadskomponenter, t.ex. profilerade tegelstenar, gjutjärnsdetaljer, medför ofta ökade kostnader.

Antikvarisk praxis kan skilja sig mellan bebyggelse som är uppförd med traditionella respektive med moderna material avseende vilket bevarandevärde materialautenticitet respektive arkitektonisk verkan av ytskikt tillmäts. Det kan förekomma att ytskikt på skadade betongfasader med rostande armeringsjärn förnyas med samma material i sin helhet i stället för att punktlagas. De under modernismen införda ”underhållsfria” materialen kan medföra mer omfattande utbyte och förnyelse av material eller ytskikt än det sedvanliga underhållet på traditionella material.

Följande exempelsamling visar på material som bedöms vara dyrare än motsvarande moderna material. Listan gör inte anspråk att vara uttömmande.

- gatsten,
- takskiffer,
- handslaget tegel (tak, fasader, golv),
- strängpressat taktegel av lera, en-/tvåkupigt,
- plåt för takbeläggning av koppar, förtennt järn (vitbleck), bly och zink,
- sinuskorrugerad plåt,
- takspån,
- kalkputs,
- munblåst och draget glas,
- handsmidd spik.

11.4.8 Antikvariskt lämpligt utförande som kan medföra kulturhistoriskt motiverade kostnader

Anpassning av nya tillägg till befintlig miljö kan medföra att fast inredning och andra kompletteringar behöver specialtillverkas eller platsbyggas för att åstadkomma en trovärdig helhetsmiljö. Krav på anpassning kan också medföra att produkter som är särskilt framtagna för äldre miljöer och byggnadsvårdsändamål väljs framför standardprodukter. De fördyringar dessa anpassningar medför kan vara bidragsgrundande.

Följande exempelsamling visar på byggnadskompletteringar som bedöms vara dyrare än motsvarande i modernt utförande/formspråk. Listan gör inte anspråk på att vara uttömmande.

- utvändiga belysningsarmaturer,
- trägolv, parkettgolv,
- bearbetade kompletteringar av trä, t.ex. bröstningspaneler i ramverksutförande, pärlspontsväggar, karosseripanel, profilerade lister,
- fasta inredningsdetaljer såsom skåp och hyllor,
- dörrar i ramverks-, spegel- eller modernistiskt utförande,
- fönster med specialformat och med specialprofilering,
- handledare,
- beslag såsom lås, trycken, handtag och knoppar,
- handtryckta och blocktryckta tapeter, limfärgstapeter.

11.4.9 Anpassade installationer

Installationer kan behöva dras fram på ett för byggnaden skonsamt sätt för att minimera ingrepp i byggnaden och specialutformas/placeras för att harmoniera med den kulturhistoriska miljön. Till exempel kan el- och VVS-installationer behöva anpassas för att undvika genomborring av äldre murverk eller andra konstruktioner av betydelse för det kulturhistoriska värdet. De extra kostnader som den anpassade installationen innebär i form av merarbete och större materialåtgång kan då anses vara kulturhistoriskt motiverade.

11.4.10 Antikvariskt olämpliga material och metoder

Det förekommer att från antikvarisk synpunkt felaktiga material eller metoder har använts i samband med arbeten på kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Det kan t.ex. gälla olika slag av plastfärger eller en olämpligt sammansatt puts, vilka kan skada underliggande material. Maskinellt påförd puts eller modern målningsteknik kan ha använts istället för en traditionell hantverksteknik.

Om antikvariskt felaktiga material eller metoder har skadat⁶⁷ eller riskerar att skada byggnader av högt kulturhistoriskt värde bör dessa ersättas med något som är mera lämpligt. En beräkning av den kulturhistoriskt motiverade kostnaden bör då ligga till grund för bidragsgivningen, eftersom det är i fastighetsägarens intresse att byggnaden fortlever. När en felaktigt utförd tilläggsisolering har medfört att skador har uppstått till följd av hussvamp kan bidrag lämnas till projektering av ett byggnadstekniskt korrekt och kulturhistoriskt lämpligt utförande samt till de kulturhistoriskt motiverade kostnader som ett återställande medför.

I de fall felaktiga material/metoder inte utgör något hot mot byggnadens fortlevnad men det felaktiga materialets livslängd är slut kan bidrag lämnas till kulturhistoriskt motiverade kostnader för ett återställande med antikvariskt lämpliga material.

Bidrag till ett återställande till antikvariskt lämpliga material, metoder och utseende kan också lämnas vid andra tillfällen om det t.ex. rör sig om en publik miljö med höga kulturhistoriska värden där upplevelsevärden eller pedagogiska värden talar för detta. Ibland

⁶⁷ Eventuellt kan en fastighetsförsäkring täcka kostnader för vissa typer av skador, vilket bör beaktas i samband med bidragsgivning.

kan det finnas skäl att lämna bidrag till ett återställande i samband med att andra åtgärder vidtas.

Byggnadsarkeologiska eller byggnadshistoriska undersökningar, material- eller metodanalyser (puts, bruk, färgtyp, pigment, kulörer) kan behöva utföras för att ta reda på mer om ursprungligt utförande eller genomförda ändringar, vilket kan betraktas som en kulturhistoriskt motiverad kostnad.

11.4.11 Arbetsinsatser gällande eldstäder och kakelugnar

Enligt den praxis som utvecklats är underhåll och reparationer av en ursprunglig eller äldre eldstad i särskilt kulturhistoriskt värdefulla eller publika miljöer bidragsberättigad. Det kan till exempel röra sig om omsättning eller andra genomgripande insatser. Motivet för detta är att eldstaden utgör en betydelsefull del av byggnaden, som berättar något om förhållandena när den uppfördes. Den kulturhistoriskt motiverade kostnaden kan utgöras av skillnaden mellan vad det kostar att sätta om en kakelugn och vad det kostar att installera en modern kamin. Om en eldstad kan anses vara av överlopskaraktär kan hela kostnaden vara bidragsgrundande. En eldstad som krävs för byggnadens uppvärmning kan naturligtvis inte anses vara av överlopskaraktär.

Att återinstallera en magasinerad, till byggnaden hörande, originalkakelugn kan i vissa fall vara en bidragsberättad åtgärd, t.ex. när återinstallationen bedöms bidra på ett avgörande sätt till helhetsmiljön. Det är däremot mera tveksamt om bidrag kan lämnas för att ersätta en tidigare utrivna originalkakelugn med en annan. Frågan bör avvägas i varje enskilt fall.

11.4.12 Inköp av speciella maskiner eller verktyg

Vid restaurering kan det finnas behov av att anskaffa speciella verktyg eller maskiner för att åstadkomma ett för byggnaden unikt detaljutförande. Det är då rimligt att betrakta inköp eller tillverkning av specialverktyg eller dito maskiner som en kulturhistoriskt motiverad kostnad. Dessa specialverktyg kan t.ex. vara spånhyvlar, stål/hyvlar för profilerade lister, putsslädar, mur- och fogslevar. Det är lämpligt att för objektet speciellt framtagna verktyg och formar stannar kvar i byggnaden för att underlätta framtida vårdinsatser. Bidrag bör inte lämnas till standardverktyg som en fastighetsägare har ett normalt behov av. Endast i undantagsfall, där en överlopsbyggnad som förvaltas av en ideell förening, kan bidrag komma i fråga till standardverktyg.

11.4.13 Installation av brandskydd och andra åtgärder för säkerhet

Normalt har fastighetsägaren både ett eget intresse och en skyldighet att sörja för förebyggande brandskydd, t.ex. i form av brandvarnare. Detta bland annat genom de krav som ställs i lag⁶⁸ och av försäkringsbolag avseende förebyggande brand- och stöldskydd.

Installation av brandskydd kan därför normalt bara räknas som en kulturhistoriskt motiverad kostnad när det rör överloppsbyggnader⁶⁹ som är av kulturhistoriskt värde och där förebyggande brandskydd inte kan finansieras på annat sätt än genom kulturmiljövårdsanslaget. Dock kan kostnaden för ett anpassat utförande betraktas som kulturhistoriskt motiverad, se avsnitt 11.4.9. Tillkommande kostnader för särskilt avancerade lösningar som väljs utifrån kulturhistoriska hänsyn kan också vara bidragsgrundande.

Även andra åtgärder mot förebyggande av olyckor, t.ex. uppförande eller komplettering av räcken kan vara bidragsgrundande till den del som kräver ett anpassat utförande. Säkerhetsåtgärder som utförs för att tillgängliggöra en miljö för allmänheten kan vara bidragsgrundande, se avsnitt 12 om tillgängliggörande.

12 Tillgängliggörande

12.1 Utgångspunkter för tillgängliggörandeinsatser

De nationella målen för kulturmiljöarbetet poängterar betydelsen av kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser så att ett inkluderande samhälle uppnås och människor får möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön.

Bidragsförordningen tydliggör också att allmänhetens tillgång till kulturmiljöerna ska beaktas vid bidragsgivningen samt vikten av att kulturmiljöerna görs tillgängliga för alla.

Medel kan enligt 7 § bidragsförordningen lämnas för tillgängliggörande insatser. För att bidragsgivningen ska vara förenlig med förordningen ska dessa tillgänglighetsinsatser avse *värdefulla kulturmiljöer* och målgruppen ska utgöras av *allmänheten*. Till allmänheten räknas t.ex. enskilda, fastighetsägare, entreprenörer och civila samhället men inte stat, kommun och landsting. I begreppet information om värdefulla kulturmiljöer kan även rymmas information om god byggnadsvård för kulturhistoriska miljöer.

⁶⁸ Lagen (2003:778) om skydd mot olyckor.

⁶⁹ Se avsnitt 12.3.2.

I handbokens avsnitt 8.5 framgår att ett bidrag till byggnadsvård normalt inte kan villkoras med att tillgängliggörandeinsatser ska genomföras av bidragsmottagaren. Det är däremot angeläget att länsstyrelsen i kontakterna med en bidragsmottagare poängterar vikten av att bidragsobjektet görs tillgängligt för allmänheten. Kontakterna med fastighetsägaren i samband med ett vårdärende kan resultera i att bidrag också beviljas för att genomföra tillgänglighetsinsatser. Det är av stort värde att också kunna inspirera medfinansiärer till att lägga resurser på tillgängliggörande insatser då kulturmiljövårdsanslaget är begränsat i förhållande till de stora behov som föreligger.

12.2 Former för tillgängliggörande

I begreppet tillgänglighet ryms såväl kunskapsförmedling genom att sprida information om kulturmiljöer och de historiska företeelser och händelseförlopp som de representerar som att genom olika fysiska åtgärder bereda allmänheten tillträde till miljöerna. Det är angeläget att den information som sprids regelbundet ses över så att den på ett rättvisande sätt förmedlar även ny kunskap och ger ett brett perspektiv på kulturmiljöerna. Några begränsningar finns inte avseende i vilka former information ges och tillgänglighet uppnås. Tillgänglighet handlar om möjligheterna till förståelse och delaktighet i vid bemärkelse och formerna för tillgängliggörande får utgå från objektets förutsättningar. Insatserna utgörs idag inte bara av skyltar och broschyrer utan information kan spridas genom olika former av digitala medier. Genom nya tekniska möjligheter ökar sätten på vilka vi kan sprida kunskap om kulturmiljöerna. Medel får dock inte nyttjas för teknikutveckling, vilket framgår av avsnitt 8.1. I detta stycke framgår också att bidrag inte får lämnas till generell utställningsproduktion utan endast till utställningar om kulturmiljöer. Exempel på sätt att genomföra tillgänglighetsinsatser kan vara genom trycksaker, skyltar, modeller, information på digitala medier, guidningar, utställningar, stigar, ramper, stättor, räcken. Den gemensamma nämnaren utgörs av att kulturmiljöerna tillgängliggörs för allmänheten.

12.3 Funktionshindersaspekten på tillgängliggörande

Bidragsförordningen uttrycker att tillgänglighetsinsatser ska genomföras så att kulturarvet så långt som möjligt görs tillgängligt och användbart för *alla*. Bidragsgivningen bör därför präglas av ett förhållningssätt som innebär att tillgänglighetsinsatser genomförs så att funktionshinder undanröjs i så stor utsträckning som möjligt. För vägledning i hur tillgänglighetsinsatser på bästa sätt kan utformas hänvisas till handboken ”Tillgängliga natur-

och kulturområden” av Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Handisam som återfinns på Riksantikvarieämbetets hemsida.

13 Arkeologi

13.1 Bidrag till arkeologiska undersökningar

Enligt bidragsförordningen får länsstyrelsen i vissa fall lämna bidrag till kostnader för arkeologisk undersökning och övriga åtgärder enligt 2 kap. 13 § KML.⁷⁰ Bidrag får lämnas till arkeologisk undersökning vid bostadsbyggande⁷¹ och till arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag⁷². Bidrag får också lämnas till kostnader för att ta till vara fornyfynd enligt 2 kap. 13 § KML, om det finns särskilda skäl.⁷³

I Riksantikvarieämbetet regleringsbrev anges hur mycket av anslaget som får disponeras för arkeologiska undersökningskostnader i samband med bostadsbyggande och kostnader för att ta till vara fornyfynd (konserveringsinsatser). Bidrag till arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag utbetalas från länsstyrelsens fria ram och har ingen motsvarande begränsning.

Ansökan om bidrag ges in till länsstyrelsen. Frågor om bidrag prövas av RAÄ eller efter RAÄ:s bemyndigande, av länsstyrelsen.⁷⁴

För varje bidrag finns olika administrativa rutiner som beskrivs under respektive rubrik nedan.

13. 1. 1 Bidrag till arkeologisk undersökning vid bostadsbyggande

Bidrag får lämnas till arkeologisk undersökning och övriga åtgärder enligt 2 kap. 13 § kulturmiljölagen (1988:950) (KML) om fornlämningen finns i en äldre stadskärna och berörs av kompletteringsbebyggelse⁷⁵.

Därutöver finns ytterligare fyra kriterier som ska vara uppfyllda för att bidrag ska beviljas.

Enligt 11 § samma förordning får bidrag endast lämnas om:

1. det finns ett betydande allmänt intresse av att bebyggelsen kommer till stånd,

⁷⁰ 10-13§§ förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer

⁷¹ 10-12 §§ förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

⁷² 13§ första stycket förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer

⁷³ 13 § andra stycket förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer,

⁷⁴ 15 § förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer

⁷⁵ 10§ förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer

2. det inte finns möjligheter att anpassa bebyggelsen så att fornlämningar inte berörs,
3. andra kulturhistoriska värden inte skadas av arbetsföretaget, och
4. kostnaden är stor i förhållande till den totala kostnaden för arbetsföretaget.⁷⁶

Bidraget får inte överstiga den kostnad som enligt 2 kap. 14 § KML ska betalas av företagaren. Som sådan kostnad räknas inte kostnader för maskintid och grovarbetskraft⁷⁷. I RAÄ:s årliga regleringsbrev anges hur mycket av anslaget som får användas för arkeologiska undersökningskostnader i samband med bostadsbyggande.

Bidrag får endast lämnas i den del företaget gäller bostadsbyggande. Detta innebär att man måste beräkna hur stor andel av byggnationen som utgör bostadsdel och därmed är berättigad till bidrag. I de fall bidrag medges för den arkeologiska undersökningen är det lämpligt att även räkna in övriga arkeologiskostnader som t ex arkeologisk förundersökning i det bidragsgrundande underlaget.

Arbetsföretaget ansöker om bidrag hos länsstyrelsen vilket förutsätter att länsstyrelsen har underrättat företaget om möjligheterna att söka bidrag. Medel för detta ändamål reserveras därefter, efter äskande från länsstyrelsen, hos RAÄ. Projektet ska då vara så långt framskridet att tillståndsbeslut fattats med villkor om arkeologisk undersökning. Vidare ska detaljplan vara fastställd och byggentreprenör utsedd. När man med säkerhet vet att arbetsföretaget kommer att genomföras, fördelas aktuellt belopp till länsstyrelsens huvudram och redovisas under särskild rubrik, från vilken utbetalning sker. Bemyndigandebeslut kan inte fattas för denna typ av bidrag. För fleråriga projekt kan RAÄ reservera medel genom en avsiktsförklaring.

Bidragsärendet bör prövas samtidigt med tillståndsfrågan. Länsstyrelsen bör dels fatta ett beslut enligt 2 kap. 13 § KML och dels ett bidragsbeslut med villkor om bidragets användning m.m.

13.1. 1.1 Villkor för bidrag

Bidraget är helt och hållet knutet till bostadsbyggande. Huvudkriteriet är att bidrag endast får lämnas om fornlämningen finns i en äldre stadskärna och berörs av kompletteringsbebyggelse.⁷⁸ Med äldre stadskärna avses i det här fallet ett område med en planlagd tätbebyggelse där kulturlager från medeltid och/eller senare (fram till 1850) kan

⁷⁶ 11 § förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer

⁷⁷ 12 § förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer

⁷⁸ 10 § förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer

förväntas. Med kompletteringsbebyggelse avses nybebyggelse inom en begränsad yta – en mindre ”lucktomt” inom vilken endast ett större eller ett fåtal mindre bostadshus kan rymmas. Förekomsten av kraftiga kulturlager kan i sådana fall medföra höga arkeologiska undersökningskostnaden i förhållande till den totala kostnaden för arbetsföretaget. Detta innebär att bidraget begränsas till projekt som inte har ekonomi att bära den arkeologiska undersökningskostnaden. Bidraget kan på så sätt möjliggöra en angelägen exploatering som annars inte skulle ha kommit till stånd. Större byggprojekt som omfattar hela eller halva kvarter kan som regel klara sina kostnader för arkeologin utan bidrag.

Därutöver ska ytterligare fyra kriterier vara uppfyllda:⁷⁹

Bidrag får endast lämnas om

1. det finns ett betydande allmänt intresse av att bebyggelsen kommer till stånd.

Riksantikvarieämbetet har tolkat att ett allmänt intresse i första hand grundar sig på de riktlinjer som kommunerna ska ta fram för bostadsförsörjningen som t ex att lucktomter i äldre statskärnor i möjligaste mån bör bebyggas. Riktlinjerna ska vara antagna av kommunfullmäktige.⁸⁰

2. det inte finns möjligheter att anpassa bebyggelsen så att fornlämningar inte berörs.

Planeringen av nybebyggelse bör ske på sådant sätt att fornlämningar kan bevaras. En anpassning kan dock i realiteten vara omöjlig om sökanden avser att uppföra ett hus med källare inom ett område med medeltida kulturlager.

3. andra kulturhistoriska värden inte skadas av arbetsföretaget.

För att bidrag ska beviljas till kostnad för arkeologisk undersökning bör arbetsföretaget inte strida mot andra kulturmiljövårdsintressen. Om en planerad nybyggnad kräver rivning av en byggnad med stort kulturhistorisk värde, vilken sedd ur antikvarisk synvinkel borde ha bevarats, kan bidrag inte komma ifråga. De kulturhistoriska värdena kan också vara knutna direkt till fornlämningen. T ex kan vissa delar av kulturlagren i en äldre stadskärna vara utpekade av kulturmiljövården som, utifrån vetenskapliga motiv, särskilt värda att bevara.

4. och, kostnaden är stor i förhållande till den totala kostnaden för arbetsföretaget.

⁷⁹ 11§ förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer

⁸⁰ Lagen om kommunernas bostadsförsörjningsansvar (2000:1383)

Med stor kostnad avses när kostnaden för arkeologin uppgår till minst 10 % av den totala kostnaden för arbetsföretaget. I den totala kostnaden ska även den beräknade kostnaden för den arkeologiska undersökningen ingå. När arkeologikostnaden uppgår till 10 % av den totala kostnaden kan bidrag utgå med 60 % av arkeologikostnaden. Detta kan anses vara en rimlig bidragsnivå men en bedömning måste göras i varje enskilt fall. Om det föreligger speciella omständigheter kan ett högre bidrag komma ifråga.

Om det endast rör sig om en liten produktionsvolym kan en generösare bedömning göras. Om t ex en lucktomt endast bebyggs med ett litet antal bostäder såsom 2-3 lägenheter kan man sänka kraven på hög kostnad och lämna bidrag redan när arkeologikostnaden uppgår till 5 % av den totala kostnaden för arbetsföretaget. För att beräkna bidragets storlek bör följande tillvägagångssätt nyttjas, vilket framgår av nedanstående tabell⁸¹:

	Arbetsföretagets kostnader med olika kostnadsnivåer för arkeologin	Totalkostnad inkl. arkeologi och maskintid	Förundersökning exkl. maskintid	Arkeologisk undersökning exkl. maskintid	Total arkeologisk kostnad exkl. maskintid	Arkeologikost./ total kostnad för arbetsföretaget	Bidrag	Bidraget/ arkeologikostnad	Företagarens kostnad
Produktionskostnad	8 800 000								
Ark. förundersökning	225 700	9 025 700	204 100		204 100	2,26%			
Arkeologiska undersökningar med alternativa kostnadsnivåer	250 000	9 275 700	204 100	200 000	404 100	4,36%			
	350 000	9 375 700	204 100	300 000	504 100	5,38%	104 100	21%	400 000
	450 000	9 475 700	204 100	400 000	604 100	6,38%	204 100	34%	400 000
	550 000	9 575 700	204 100	500 000	704 100	7,35%	304 100	43%	400 000
	850 000	9 875 700	204 100	800 000	1 004 100	10,17%	602 460	60%	400 000
	1 350 000	10 375 700	204 100	1 300 000	1 504 100	14,50%	902 460	60%	601 640

Beräkna bidragets storlek vid en arkeologikostnad som uppgår till 10 % av den totala kostnaden för arbetsföretaget. I exemplet innebär detta, med en 60-procentig bidragsandel, ett bidrag på ca 600 tkr. Därmed får företagaren själv stå för en arkeologikostnad på 400 tkr, vilket ska vara fallet även när bidrag lämnas vid en lägre arkeologiandel. När arkeologin uppgår till ca 5 % av den totala kostnaden för arbetsföretaget, vilket i det aktuella exemplet uppgår till 500 tkr, medför ett bidrag på 100 tkr att företagaren själv får stå för en kostnad på 400 tkr. Enligt detta förfarande betalar företagaren alltså aldrig mer än 400 tkr oavsett kostnaden för arkeologin i intervallet mellan 5 och 10 %. Detta innebär att företagaren inte vinner på att kostnaden för arkeologin är hög eller låg när man väl kvalificerat sig för bidrag. I ett läge med en högre kostnad för arkeologin kan det vara rimligt att en något högre kostnad får bäras av arbetsföretaget och att bidragsandelen fortsatt uppgår till 60 %.

⁸¹ Tabellen finns att tillgå i excellform på Riksantikvarieämbetets hemsida.

13.1.2 Bidrag till arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag

Bidrag får lämnas till arkeologisk undersökning och övriga åtgärder enligt 2 kap. 13 § kulturmiljölagen (1988:950), som enligt lagen ska betalas av företagaren, vid mindre arbetsföretag som

1. föranleds av en myndighets beslut eller någon annan tvingande omständighet, och
2. innebär mindre förändringar i nyttjandet av en byggnad, en anläggning eller ett markområde och det med hänsyn till omständigheterna är skäligt att företagaren avlastas kostnaderna för de arkeologiska åtgärderna⁸².

Bidrag för arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag enligt 13 § KML får inte lämnas till ett statligt eller kommunalt organ.⁸³

Bidragsärendet bör prövas samtidigt med tillståndsfrågan. En förutsättning för att bidrag över huvud taget ska komma ifråga är att länsstyrelsen funnit att det saknas möjligheter till en alternativ lokalisering av arbetsföretaget. Länsstyrelsen har alltid möjlighet att endast ge bidrag till en del av arkeologikostnaden och/eller låta företagaren själv stå för maskin- och grovarbetskostnader.

Länsstyrelsen bör dels fatta ett beslut enligt 2 kap. 13 § KML och dels ett beslut enligt bidragsförordningen med villkor om bidragets användning m.m.

Bidrag till arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag utbetalas från länsstyrelsens fria ram. Därmed kan även bemyndigandebeslut fattas för denna typ av bidrag.

13.1.2.1 Villkor för bidrag

Med mindre arbetsföretag menas här att den arkeologiska undersökning som måste genomföras på grund av arbetsföretaget, endast kan vara av begränsad omfattning. Som en följd av detta ska den arkeologiska kostnaden för undersökningen ligga på en låg nivå. Ingrepp i medeltida kulturlager i städer utgör dock ett undantag eftersom även en undersökning av begränsad omfattning kan medföra höga kostnader på grund av mäktiga kulturlager samtidigt som kulturmiljövårdens policy varit att som regel medge tillstånd.

⁸² 13 § första stycket förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

⁸³ 14 § tredje stycket förordning (2010-1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

En grundprincip för bedömning av ett mindre arbetsföretag bör också vara att det ska röra sig om ett pågående förhållande det vill säga ett fortsatt nyttjande/brukande i normal omfattning.

Utöver kravet att bidrag endast får lämnas vid mindre arbetsföretag ska ytterligare två kriterier vara uppfyllda:

Bidrag får endast lämnas om arbetsföretaget

1. föranleds av en myndighets beslut eller någon annan tvingande omständighet, och
2. innebär mindre förändringar i nyttjandet av en byggnad, en anläggning eller ett markområde och det med hänsyn till omständigheterna är skäligt att företagaren avlastas kostnaderna för de arkeologiska åtgärderna

Det är fråga om ett myndighetsbeslut när t ex en kommun bestämmer att fastigheterna i ett område ska anslutas till det kommunala vatten- och avloppsnätet eller fjärrvärmenätet. Det är även ett myndighetsbeslut om en länsstyrelse ställer krav på att ett lantbruk ska anlägga en gödselbrunn. Annan tvingande omständighet är när en nödvändig åtgärd måste ske för att normalt nyttjande ska vara möjligt. Det kan t ex gälla ett läckage på den egna fastighetens vatten- och avloppssystem eller att husgrunden behöver dräneras, isoleras eller grundförstärkas. Länsstyrelsen kan avslå eller lämna ett lägre bidrag om åtgärden måste ske på grund av bristande underhåll.

Till mindre förändringar i nyttjandet av en byggnad, en anläggning eller ett markområde räknas kompletteringar och förbättringsarbeten av olika slag. Det kan gälla en mindre tillbyggnad av ett enbostadshus – gäller även fritidshus. Tillbyggnader som mer än fördubblar befintlig boendeyta eller uppgår till mer än 50 kvm bör dock i bidragshänseende jämföras med nybyggnad och behandlas därför som större arbetsföretag. Ett undantag, då nybyggnad kan komma ifråga för bidrag, är om huset uppförs på den gamla grunden och inte medför att någon nämnvärt större markyta än tidigare kommer att tas i anspråk. Andra mindre förändringar inom det ordinarie nyttjandet kan vara nybyggnad av uthus, garage, anläggande av vatten- och avloppssystem, trekammarbrunn, infiltrationsbädd m.m. för enbostadshus.

13. 1. 3 Bidrag till konservering

Även om arbetsföretaget inte är av sådant slag som anges i 13 § första stycket bidragsförordningen (2010:1121) får bidrag lämnas till kostnader för att ta till vara fornyfynd

enligt 2 kap. 13 § KML, om det finns särskilda skäl.⁸⁴ Möjligheten till bidrag gäller således både företag av något större omfattning och mindre arbetsföretag. Bestämmelserna i 2 kap. 13 § första stycket KML innebär att företagaren ska bära kostnaden för viss fyndhantering och konservering. Ett skäl för bidrag kan vara att dessa kostnader i ett visst fall är onormalt höga i förhållande till arbetsföretagets storlek. En sådan situation kan uppkomma om det vid en arkeologisk undersökning påträffas en oväntad stor fyndmängd eller fynd av exceptionell karaktär som kräver konservering för vilken kostnaden väsentligen överskrider undersökningsplanens kostnadsberäkning.

Medel som inte används för konserveringsbidrag enligt ovan får användas för att bekosta konservering av fynd från äldre arkeologiska undersökningar.⁸⁵

I RAÄ:s regleringsbrev anges varje år hur mycket av anslaget som får användas för konserveringsinsatser. Länsstyrelsen ansöker både om konserveringsbidrag och om kostnader för konservering av fynd från äldre arkeologiska undersökningar i samband med sitt årliga äskande av bidrag till kulturmiljövård. Riksantikvarieämbetet fattar beslut i båda fallen och betalar ut medlen efter rekvisition till den länsstyrelse som ansökt.

Bidraget får inte användas för att bekosta konservering av fyndmaterial som fyndfördelats och inte heller för konservering av fyndmaterial som framkommit i samband med forskningsundersökningar.

13. 2 Ersättningar

Enligt 2 kap. 7- 8 §§ KML har länsstyrelsen och RAÄ:s rätt att vidta åtgärder för att skydda och vårda en fornlämning, undersöka en fornlämning, bärga en fartygslämning som är en fornlämning samt undersöka en plats där fornfynd påträffats. Om dessa åtgärder medför kostnader eller skada för ägaren eller någon annan, har han eller hon rätt till skälig ersättning av allmänna medel.

Ersättningen kan avse förtida avverkning av skog, skördeskador eller annan form av intrångsersättning t ex för att någon upplåter mark för parkering, uppställning av arbetsbodar eller gångstig till ett fornvårdsobjekt. Ersättning för intrånget i samband med en efterundersökning av fyndplats kan också utgå om markägaren/brukaren inte är samma

⁸⁴ 13 § andra stycket bidragsförordningen (2010:1121).

⁸⁵ Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Riksantikvarieämbetet. Villkor för anslag 7:2.

person som upphittaren. Upphittaren är ju den som erhåller eventuell ersättning vid fyndinlösen.

Ersättningar av detta slag utbetalas från länsstyrelsens fria ram.

Huvudregeln i 2 kap. 14 § KML är att den som utför ett arbetsföretag som berör en fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt 13 §. Det finns dock situationer där arbetsföretaget kan befrias från denna kostnad vilka anges i 2 kap. 14 § andra stycket KML. Eftersom RAÄ disponerar medlen för kostnadsbefrielse, inom ramen för kulturmiljövårdsanslaget, måste länsstyrelsen före beslut om kostnadsbefrielse reservera medel hos RAÄ. Därefter omfördelar RAÄ medel till länsstyrelsen utifrån reserverat belopp. Omfördelningen innebär att anslagsramen utökas med den summa som länsstyrelsen kommer betala ut som kostnadsbefrielse under året. Samtidigt som omfördelning görs lägger RAÄ in de nya ramarna i systemet Källa. Fakturan från undersökaren som staten ska betala skickas till länsstyrelsen som bokför och betalar fakturan. Därefter betalar länsstyrelsen ut summan från Källa till länsstyrelsen (se vidare Vägledning Uppdragsarkeologi 4. Kostnader och kostnadsansvar).

Vägras någon tillstånd enligt 12 § beträffande fornlämning som när den påträffas var helt okänd och utan synligt märke ovan jord, är han enligt 2 kap. 15 § KML berättigad till skälig ersättning av allmänna medel, om fornlämningen vållar honom betydande hinder eller olägenhet. Ansökan om sådan ersättning görs hos länsstyrelsen. Ansökan ska ha kommit in till länsstyrelsen inom två år från det att fornlämningen påträffades genom grävning eller annat arbete annars är rätten till ersättning förlorad.

Ersättning för hinder eller olägenhet ska deponeras hos länsstyrelsen.⁸⁶ Länsstyrelsen ansöker om medel för detta ändamål i samband med sitt årliga äskande av bidrag till kulturmiljövård.

Beslut om ersättningar och kostnadsbefrielse fattas av länsstyrelsen. Den som är missnöjd med ett beslut enligt 2 kap. 7 § fjärde stycket, 8 § tredje stycket, 14 § andra stycket eller 15 § första stycket får väcka talan mot staten vid mark- och miljödomstolen inom ett år från det att han eller hon fick del av länsstyrelsens beslut.

Eftersom medlen utbetalas via länsstyrelsens fria ram kan även bemyndigandebeslut fattas för denna typ av ärenden.

⁸⁶ 2 kap.15 § andra stycket KML

13. 3 Länsstyrelsens egen verksamhet

Länsstyrelsen kan också nyttja medel inom ramen för kulturmiljövårdsanslaget till länsstyrelsens så kallade egenverksamhet d.v.s. medel som varken är bidrag enligt bidragsförordningen eller ersättning med stöd av KML. Detta framgår av RAÄ:s årliga regleringsbrev. Kostnader för länsstyrelsens egen verksamhet utbetalas från länsstyrelsens fria ram.

Kulturmiljövårdsanslaget kan användas till att svara för kostnader i t.ex. följande fall:

- arkeologisk utredning av mindre markområde
- oförutsedd arkeologisk undersökning
- efterundersökning av fyndplats
- besiktning av skeppsvrak
- gränsbestämning

13. 3. 1 Arkeologisk utredning av mindre markområde

Om man behöver utreda om en fornlämning berör ett planerat arbetsföretag som innebär att ett större markområde tas i anspråk ska kostnaden för den arkeologiska utredningen betalas av företagaren.⁸⁷ Om man däremot behöver utreda om en fornlämning berörs av ett arbetsföretag som berör ett mindre markområde kan länsstyrelsen göra en arkeologisk utredning på egen bekostnad genom besiktning eller andra åtgärder. Detta underlag tas fram inom ramen för länsstyrelsens utredningsskyldighet och kostnaden som är förenad med en sådan utredning ska bäras av staten. Om inte länsstyrelsen bekostar en sådan utredning med egna medel kan kostnaderna tas inom ramen för kulturmiljövårdsanslaget.

Det kan vara svårt att exakt avgöra vad som bör avses med ett större eller mindre markområde. I KML exemplifieras exploateringar som kan beröra ett större markområde som anläggande av allmän väg, större enskild väg, järnväg, flygfält, anläggning för energiförsörjning, större vattenverksamhet och mer omfattande byggande för bostads-, industri eller handelsändamål.⁸⁸ Även t.ex. golfbanor, större grustäkter och ledningsdragningar för energiförsörjning bör kunna räknas till den typen av arbetsföretag.

Vanligen avses med ett större markområde en yta av cirka 10 000 m² eller ett linjeföretag av minst 500 m längd. För olika linjeprojekt varierar området som påverkas avsevärt. Vägar tar

⁸⁷ 2 kap. 11 § första stycket KML

⁸⁸ 2 kap. 11 § första stycket KML.

exempelvis mycket större områden i anspråk än kabeldragningar. De sistnämnda bör omfatta längder betydligt över 500 m för att kunna betecknas som större markområde.

När det gäller utredningar som länsstyrelsen (staten) bekostar ska beslutet inte hänvisa till 2 kap. 11 §. Beslutet är istället av administrativ karaktär och kan dokumenteras i form av en tjänsteanteckning eller en skrivelse som expedieras till den det berör t ex markägaren eller arbetsföretaget. Av handlingen bör framgå skälen till att länsstyrelsens slutliga ställningstagande måste föregås av en utredning och att länsstyrelsen avser att bekosta en sådan samt vem som ska utföra den.

13. 3. 2 Oförutsedda arkeologiska undersökningar

Skadade fornlämningar bör om möjligt återställas. Kulturmiljövårdsanslaget kan användas för att täcka kostnader för antikvariska åtgärder som t ex undersökning eller återställande av skada på fornlämning som inte kan relateras till någon gärningsman. Ibland kan det vara fråga om medveten skadegörelse där någon gärningsman inte kunnat bindas vid brottet, ibland kan skadorna vara en följd av stormskador, erosion, bränder etc. Om fornlämningen genom skadan riskerar att succesivt utplånas t ex genom erosion i en grustagskant bör hela fornlämningen undersökas och tas bort. I annat fall kan undersökningen begränsas till själva skadan och en uppsnygning av fornlämningen. Det är viktigt att i detta skede också diskutera förslag till hur eventuella återstående delar av fornlämningen kan bevaras och hur en pågående förstörelse kan begränsas. Vid behov bör en långsiktig plan upprättas för åtgärder av mer omfattande karaktär.

Länsstyrelsen bör vara den som tar initiativ till att återställa skadade fornlämningar men även museer, andra institutioner och privatpersoner kan initiera ärenden av detta slag.

13.3.3 Efterundersökning av fyndplats

Påträffandet av ett fornfynd kan motivera länsstyrelsen att vidta olika åtgärder i syfte att bevara, undersöka eller avgränsa en fyndplats. För att täcka kostnaderna för dessa åtgärder kan medel tas inom ramen för kulturmiljövårdsanslaget. En efterundersökning sker oftast för att dokumentera fyndsituationen, tillvarata ytterligare fynd samt fastställa om fyndet har samband med en fornlämning.⁸⁹ Avgränsningen av en fyndplats kan behövas som underlag för länsstyrelsens beslut om fridlysning enligt 2 kap 9 § KML.

⁸⁹ 2 kap. 3 § KML

13.3.4 Besiktning m.m. av skeppsvrak

För länsstyrelsens beslut om vissa fartygslämningar fordras ofta specialutredningar eller skyddsdocumentation. Dessa utförs som regel av Statens Maritima museer (SMM) eller ett regionalt museum med marinarkeologisk kompetens. Medel kan i det enskilda fallet beviljas för t ex den utredande institutionens extrakostnader för t ex båttransport och arbetsplattform men även i begränsad omfattning för sådan marinarkeologisk specialutrusning som behövs för att genomföra uppdraget. Vid utredningar av denna typ stannar som regel personalkostnader på den verkställande institutionen.

13.3.5 Gränsbestämning

När länsstyrelsen beslutat om gränsbestämning av en fornlämning kan den även betala kostnaderna för utsättande av gränsmarkeringar om detta inte finansieras på annat sätt.

Kmv-anslagets handläggning

Tid	Riksantikvarieämbetet	Länsstyrelserna	Regeringen
September/Oktober Årligen	RAÄ begär underlag från länsstyrelserna för kommande års årliga ram. RAÄ begär också redovisning av innevarande års insatser. RAÄ begär prognos/avvikelseberapportering avseende hur de olika ramarna utnyttjats. RAÄ fattar beslut om omfördelning av anslagsmedel som inte har förbrukats.	Länsstyrelserna ska senast den 1 oktober informera RAÄ om hur anslaget för aktuellt budgetår kommer att förbrukas. Detta avseende såväl årlig tilldelning som planerings/tilläggsram.	Regeringen presenterar budgetpropositionen.
September/Oktober Vart tredje år	RAÄ sammanställer treårsplanerna för år 1-3. RAÄ arrangerar seminarium där länsstyrelsernas treårsplaner presenteras	Treårsplanerna skickas till RAÄ senast 1 sep. Länsstyrelserna deltar på seminariet som RAÄ arrangerat.	
November/December Årligen		Länsstyrelserna ansöker om medel till den årliga ramen	
December Årligen	Beredning av länsstyrelsernas underlag inför beslut om årlig ram.	Registrering av utbetalningar i Källa ska ske senast 10 december. Länsstyrelserna redovisar senast i mitten av december till RAÄ hur anslaget för aktuellt budgetår använts. Senast den 31 december ska samtliga obligatoriska uppgifter i Källa ha registrerats.	Regeringen fattar beslut om RAÄ:s regleringsbrev för nästkommande budgetår.
Januari/Februari Årligen	Beslut om fördelning av den årliga ramen, planeringsramen samt tillägget till länsstyrelserna avseende år 1.		
Februari/Mars Vart tredje år	RAÄ arrangerar kreativt möte/dialog inför kommande treårsperiod. Beslut om indikativa planeringsramar och tilläggsramens storlek.	Länsstyrelserna deltar.	
Mars-Augusti Vart tredje år		Treårsplaner tas fram för år 1-3.	
April Årligen		Beslut bör vara fattade för huvuddelen av årets anslag.	
Maj/Juni Årligen	RAÄ begär prognos/avvikelseberapportering avseende hur de olika ramarna utnyttjats. RAÄ fattar beslut om omfördelning av anslagsmedel som inte har förbrukats.	Länsstyrelserna ska senast den 1 juni informera RAÄ om anslaget för aktuellt budgetår kommer att förbrukas.	
Årligen löpande		Länsstyrelsen registrerar uppgifter i Källa. Länsstyrelsen bereder inkomna ansökningar och tar egna initiativ till projekt. Länsstyrelsen ska omgående meddela RAÄ om tilldelade medel inte beräknas åtgå, så att RAÄ kan omfördela medel och på så sätt undvika ett anslagssparande.	